

OVER DE STICHTING EN DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DE SINT-PIETERS- EN DE SINT-BAAFS- ABDIJEN TE GENT

DOOR

A. VERHULST

Onder deze titel publiceerde Dr. L. Voet in 1944 op deze plaats een merkwaardige studie¹, welke sindsdien door gezaghebbende historici² als de meest waarschijnlijke oplossing werd beschouwd van de talrijke problemen welke dit aspect van de vroegste Gentse geschiedenis doet rijzen.

Naar aanleiding van een studie over het domein der Sint-Baafsabdij voelden wij ons genoodzaakt deze problemen aan een nieuw onderzoek te onderwerpen. Wij zijn daarbij gekomen tot volkomen nieuwe resultaten, welke het ons een aangename plicht is aan het historisch publiek voor te leggen.

Daar sedert decennia talrijke historici de meest tegenstrijdige oplossingen van het probleem hebben voorgesteld, heeft het o.i. weinig zin systematisch de ganse literatuur te bespreken die hierover verscheen. Men vindt ze in het artikel van Dr. Voet uitvoerig weergegeven en gecommenteerd. Na deze studie werden bepaalde aspecten van het probleem nog onderzocht door M. Coens S. J.³ en door wijlen P. de Moreau⁴.

Wij hebben er de voorkeur aan gegeven opnieuw de bronnen zelf aan een rechtstreeks onderzoek te onderwerpen. Het lijkt ons de enige te verantwoorden methode.

Het plan van deze studie is zeer eenvoudig. Na de formulering van het behandelde probleem, na een bespreking der voorhanden bronnen en de te volgen critische methode, zullen we achtereenvolgens onderzoeken: de stichting der Sint-Baafsabdij (met een appendix over het probleem van het « castrum Gandavum »), de eerste abt der Sint-Baafsabdij, de historische traditie der Sint-Pietersabdij, de stichting der Sint-Pietersabdij, en tenslotte de abtenlijst van de Sint-Baafs- en Sint-Pietersabdijen tot het begin der VIIIe eeuw.

(1) L. VOET, *Over de stichting en de vroegste geschiedenis der Sint-Pieters- en Sint-Baafsabdijen te Gent*, Handelingen der Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks, deel I, 1944, pp. 81-125.

(2) H. VAN WERVEKE, *Gent. Schets van een sociale geschiedenis*, Gent, 1947; F. L. GANSHOF, *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. I, pp. 299-300.

(3) S. *Bavon était-il évêque?* Analecta Bollandiana, LXIII, Brussel, 1945, pp. 220-291.

(4) *La vita Amandi prima et les fondations monastiques de S. Amand*, Analecta Bollandiana, LXVII, Mélanges P. Peeters, I, Brussel, 1949, pp. 447-464.

§ 1. STELLING VAN HET PROBLEEM

Ten tijde van de regering van Lodewijk de Vrome (814-840), leveren absoluut betrouwbare bronnen ons het bewijs van het bestaan in het Gentse van twee abdijen. Enerzijds, Blandinium, gelegen op een verhevenheid naar dewelke op dat ogenblik de abdij wordt genoemd, en die zich bevindt tussen Leie en Schelde, aan de zuidkant van de latere stad Gent⁵; anderzijds: Ganda⁶, gelegen aan de samenvloeiing van Schelde en Leie, aan de oostzijde van het latere Gentse stadgebied⁷.

Naar hetgeen beide immunitetsdiploma's, waardoor hun bestaan bewezen wordt, mededelen, ontvingen beide instellingen reeds tijdens de regering van Karel de Grote (768-814) een gelijkaardig privilege, zodat hun bestaan hoger opklimt.

De vraag die zich derhalve opdringt, luidt: wanneer werden deze instellingen gesticht; door wie werden zij gesticht; zijn zij even oud, zorniet: welke van beide is de oudste. Rond deze vragen scharen zich een reeks problemen die eng met de vroegste geschiedenis dezer abdijen verband houden, zoals de opeenvolgende hoofden (abten) dezer instellingen, alsmede de verwerving van onroerend bezit en de hiermede rechtstreeks of onrechtstreeks verbonden rechten.

Aan de hand van een zeer karig bronnenmateriaal, dat met grote voorzichtigheid te behandelen is, willen wij op onze beurt trachten tot een oplossing te komen die een grote waarschijnlijkheid bezit.

(5) Immunitetsdiploma van Lod. de Vrome 815 Juni 2. Uitga. *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, I, teksten, 1950, p. 126.

(6) Dat de St. Baafsabdij oorspronkelijk Ganda werd genoemd, daar de plaats waar ze zich bevond dien naam droeg, moeten we nog bewijzen.

(7) Immunitetsdiploma van Lod. de Vrome 819 April 13. *Op. cit.*, p. 222.

§ 2. BRONNEN EN METHODE

De moeilijkheden die de oplossing van het gesteld probleem belemmeren zijn de volgende :

1. Onze oudste bron, de *Vita Amandi*¹, opgesteld door een geestelijke uit Noyon, een 50-tal jaren na de dood van de H. Amandus², d.i. ongeveer in het eerste derde van de VIIIe eeuw, bezorgt slechts zeer schaarse inlichtingen over het optreden van deze heilige in het Gentse.

Nochtans is zij anderzijds zeer betrouwbaar, zodat wij deze bron als controlemiddel zullen gebruiken bij getuigenissen die meer verdenkingen verdienen en trouwens van latere datum zijn.

2. Het eerste dokument dat ons uitvoerig inlicht over de gebeurtenissen in verband met het evangelisatie-werk van de H. Amandus in het Gentse is eveneens een hagiografische bron : de *Vita Bavonis*. Gezien haar karakter, haar doel, de plaats en het tijdstip van haar ontstaan³, is zij met grote voorzichtigheid te gebruiken. Sinds P. M. Coens bovendien onlangs nogmaals doeltreffend bewees dat zij op geen oudere bron van dezelfde aard teruggaat, doch een oorspronkelijk werk is, waarschijnlijk hoofdzakelijk op mondelinge traditie berustend⁴, is nog grotere voorzichtigheid geboden. Niettemin blijft de *Vita Bavonis* een bron van eerste rang, gezien zij t.o.v. de latere historisch-hagiografische producten uit het Gentse milieu, zeer moeilijk van grondige verdraaiingen van de waarheid kan beschuldigd worden⁵, en bovendien het oudste en direct voor ons onderzoek in aanmerking komende document blijft⁶.

3. Vanaf de 10^e eeuw moet elk document, zowel van diplomatieke aard (in zoverre dit een verhalend gedeelte bevat), als van literair-verhalende aard, hetzij afkomstig van Blandinium, hetzij van Ganda, op zijn eerlijkheid, grondig en met de meeste omzichtigheid, onderzocht worden.

(1) *Vita Amandi prima*, uitg. B. KRUSCH, Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum merovingicarum, V, Hannover-Leipzig, 1910, pp. 395-449.

(2) Dit werd bewezen door het grondige onderzoek van P. E. DE MOREAU, *Saint-Amand, apôtre de la Belgique et du Nord de la France* (Museum Lessianum, section missiologique nr 7, Leuven, 1927), pp. 1-52 en vnl. pp. 30-33. Enkele verbeteringen hieraan door dezelfde auteur in *La Vita Amandi prima*, pp. 447-454.

(3) Opgesteld ca 825 in de St. Baafsabdij. Vgl. L. VAN DER ESSEN, *Etude critique et littéraire sur les vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique*, Univ. de Louvain, Recueil de trav., fasc. 17, Leuven-Parijs, 1907, pp. 351-354.

(4) P. M. COENS, *art. cit.*, p. 221 vlg., tegen Dom PODEVIJN, *De oorspronkelijke Vita Bavonis* (Ons Geestelijk Erf, XV (1941), pp. 62-72); na B. Krusch, in: *Neues Archiv*, XXX, p. 502.

(5) M. COENS, *art. cit.*, pp. 221-222; VOET, *art. cit.*, pp. 86-87.

(6) Daar het bestaan van een Ratio foundationis als 9e eeuwse verhalende bron van de geschiedenis der St. Pietersabdij, zoals door Ph. GRIERSON (*The early abbots of St. Peter's of Ghent*, Revue Bénédictine, 1936, p. 134), hierin gevolgd door VOET (*art. cit.*, p. 92), werd verondersteld, slechts gedeeltelijk waarschijnlijk, zoal niet onmogelijk zal blijken te zijn (zie infra, p. 36 vlg.).

Na de merkwaardige studie van Holder-Egger⁷, aan te vullen met de opmerkingen van A. Koch bij de oorkonden door hem uitgegeven in de *Diplomata Belgica*⁸, is de strijd die tussen St. Pieters (Blandinium) en St. Baafs (Ganda) in de 10^e en vooral in de 11^e eeuw gevoerd werd, en waarin naast elkaar de vragen naar prioriteit inzake stichting, onafhankelijkheid van de St. Baafsabdij t.o.v. St. Pieters, en rijkdom aan heiligenrelikwieën, de inzet van deze merkwaardige strijd vormden, aan geen historicus die zich met de Gentse geschiedenis onledig hield, onopgemerkt voorbijgegaan: wel integendeel.

Nochtans moet ondanks deze, en nog vele andere moeilijkheden, een onderzoek, geleid naar het voorbeeld dat de Gentse historische school, en in het bijzonder onze uitmuntende leermeester Prof. Ganshof, ons als blijvende, zekere, ik zou haast zeggen onfeilbare, richtlijn meegaf, hierin zoniet volledige klaarheid, dan wel een zeer grote waarschijnlijkheid brengen.

Inderdaad, wat velen, en o.m. Dr. Voet tot nu toe op een dwaalspoor heeft geleid is, zoals we trouwens zullen aantonen, de gedachte dat de St. Pietersabdij de voorrang in ouderdom op de St. Baafsabdij verdiende, gezien het uitzonderlijk bronnenmateriaal⁹ dat deze abdij ons bewaarde, en het feit dat deze historici zich onbewust hebben laten beïnvloeden door de stoute «beweringen» der Sint-Pieterstraditie, welke tot op onze dagen door vele geleerden voor waarheid werden gehouden. Die overwinning der Pieterlingen uit de 10^e en 11^e eeuw op de moderne historiografie, is er de schuld van, dat zelfs eminente historici de documenten uit de Sint-Pietersabdij afkomstig, niet nuchter en onbevooroordeeld meer konden bestuderen, hetgeen het daarmee gepaard gaande achteruitdringen van Sint-Baafs in grote mate verklaart¹⁰.

Om ons niet op verkeerde wegen te laten leiden zullen wij trachten, a.h.w. stap voor stap, zonder hypothetische of gewaagde constructies, met een onbevooroordeelde geest, de teksten naar hun getuigenis te onderwerpen.

(7) O. HOLDER-EGGER, *Zu den Heiligengeschichten des Genter Sint-Bavoklosters*, Historische Aufsätze dem Andenken an G. Waitz gewidmet, Hannover, 1883, pp. 622-665.

(8) A. C. F. KOCH, *Diplomatische Studie over de 10^e en 11^e eeuwse originelen uit de Gentse Sint-Pietersabdij*, in: *Diplomata Belgica* (voortaan afgekort als: DDB), passim, o.m. pp. 117-120 en p. 225.

(9) Wij bedoelen hier in het bijzonder het 10^e eeuwse Liber Traditionum. Dit belangrijk document werd bijna steeds (en zelfs gedeeltelijk tot in de recente uitgave der DDB) uitsluitend vanuit het standpunt der externe kritiek bestudeerd. De interne kritiek van deze bron is minstens even belangrijk en heeft ons tot verrassende resultaten geleid. Vgl. infra p. 29 vlg.

(10) Bovendien werd het diplomatisch materiaal, geleverd door de St. Baafsabdij, ten onrechte verwaarloosd, hetgeen zijn oorzaak vindt in het feit dat het *Carulaire de St. Bavon* van C.P. SERRURE, 1839-44, nooit een officiële publicatie kende, en bovendien onafgewerkt bleef. Er bestaan slechts enkele zeldzame exemplaren van.

Ons uitgangspunt, we stellen het hier uitdrukkelijk voorop, is en blijft de *Vita Bavonis*. Men kent thans onze reserves t.o.v. deze bron. Nochtans blijft zij het enige *vroege* document waarin de Gentse abdijs-geschiedenis *uitvoerig* ter sprake komt.

Op elk ogenblik echter zullen wij haar getuigenis trachten te toetsen, en trouwens de betrouwbaarheid ervan trachten aan te tonen, aan de hand van oudere en meer betrouwbare documenten en aan de hand van latere doch van onze bron onafhankelijke gegevens, waarvan we zelf de betrouwbaarheid op het gepaste ogenblik hopen te bewijzen.

Het is ons niet te doen om het bewijs van een vooropgezette stelling ; wij zullen de bronnen zelf laten spreken.

§ 3. STICHTING DER SINT-BAAFSABDIJ

Wat de *Vita Bavonis* ons in c. 4, 5, 6, 7 vertelt over het contact dat een zekere Adlowinus¹, die vanaf zijn jeugd Bavo werd genoemd², met de H. Amandus, buiten de streek van Gent, zou gehad hebben, laten we voorlopig buiten beschouwing, daar het ons strikt genomen hier niet onmiddellijk aanbelangt.

In c. 4 echter heet het³: « *Auditis ergo his divinis, Adlowinus vir Dei, quae sanctus Amandus ei secundum evangelicam nuntiaverat disciplinam... atque ad memoratum pontificem, qui morabatur in castro, cujus vocabulum est Gandavum, repedavit* ».

Volgens de overlevering, opgetekend door de 9^e-eeuwse auteur (ca 825), zocht Adlowinus de H. Amandus op, die op dat ogenblik verbleef in het, voor de auteur toen bestaande, castrum Gandavum⁴. De localisatie van deze plaats is voor de verdere interpretatie van onze bron van het grootste gewicht; derhalve dienen we de bewering van de auteur hier zeer kritisch te toetsen aan mogelijke gegevens uit oudere, meer betrouwbare bronnen.

1. Hiervoor komt in de eerste plaats de *Vita Amandi* in aanmerking⁵. Deze bron verhaalt in c. 13⁶ het volgende:

« *Per idem autem tempus, cum loca vel dioceses ob animarum sollicitudine in Domini circuiret Amandus, audivit pagum quendam praeter fluenta Scaldi fluvii, cui vocabulum Gandao indidit antiquitas, diaboli laqueis... etc.* »

Hieruit mogen we dus met zekerheid afleiden dat Amandus, om zijn evangelisatiewerk te volbrengen, het voornemen heeft af te reizen naar een streek, langswaar de Schelde vloeit, en die als « *pagus Gandao* » wordt aangeduid⁷. Na de nodige voetstappen bij bisschop Aicharius⁸, komt

(1) Adlowinus is een oudere spelling voor Allowinus, en komt voor in de varianten gegeven door hss. 3a en 3b (*Vita Bavonis confessoris Gandavensis*, uitg. B. KRUSCH, M.G.H., SS. rerum merovingicarum, IV, Hannover-Leipzig, 1902, p. 532). We nemen haar daarom over. Deze inlichting danken we aan Dr. M. Gysseling.

(2) Over de bijnaam Bavo, en de doopnaam Adlowinus: zie M. COENS, *art. cit.*, pp. 225-226.

(3) MG. S. R. Merov., IV, p. 537. We nemen de passage in haar essentiële gedeelten over daar dit tot de duidelijkheid zal bijdragen, van wat we uit deze tekst menen te mogen afleiden.

(4) We dienen deze uitdrukking te aanvaarden als oorspronkelijk bevat in de tekst, gezien de betrouwbare teksttraditie van de *Vita Bavonis*. Zie VOET, *art. cit.*, p. 85, n. 14.

(5) Zie supra, p. 3.

(6) MG. S. R. Merov., V, p. 436 vlg.

(7) De grafie Gandao is te onderscheiden van Gand, Ganda, als zijnde oorspronkelijk de pagus-benaming. Zie M. GIJSSELING, *Etymologie van Gent*, Handelingen der Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks, deel I, 1944, p. 48 en n. 38.

(8) L. DUCHESNE, *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule*, deel III, Parijs, 1915, p. 103.

Amandus dan ook aan (« illuc perrexit intrepide »), in de streek die wij voorzichtigheidshalve « het Gentse » zullen noemen ⁹.

Zeer algemeen bevestigt dit gegeven het minimum dat wij uit de Vita Bavonis mochten afleiden : de H. Amandus heeft op een bepaald ogenblik zich « in het Gentse » opgehouden.

2. De Vita Bavonis is echter nog meer precies, en weet, « in het Gentse », de « locus » aan te duiden waar Amandus zich ophoudt. Een andere betrouwbare bron, de Vita Eligii (eerste kwart 8^e eeuw ; een bron uit dezelfde tijd als de Vita Amandi) ¹⁰, spreekt in een opsomming van een reeks localiteiten, in verband met het Gentse, aldus : « Hoc ergo modo aurificem invitum detonsum constituerunt custodem urbium seu *municipiorum* his vocabulis, Vermandensi scilicet est metropolis urbs, Tornacensi vero, quae quondam regalis extitit civitas, Noviomagensi quoque et Flandrensi, *Gandensi* etiam et Corturiacensi ». « Gandensi » is ongetwijfeld afgeleid van het woord Gand (a) ¹¹, zodat hier sprake is van een localiteit, dragende de naam « Gand », en die als « municipium » gekenschetst wordt. Municipium heeft nog in de 8^e eeuw ¹², wanneer het woord begint te verdwijnen, zeker nog de minimale betekenis van « agglomeratie », welke we hier dienen te aanvaarden, zelfs als de auteur van deze vita een staaltje heeft willen geven van zijn literaire vaardigheid, en aldus de kwalificatie « municipium », die voor meer belangrijke agglomeraties gold, heeft gegeven aan een localiteit die verder met een stad (urbs) ¹³ niets dan het feit « bevolkingsagglomeratie » gemeen had ¹⁴.

Nochtans is dit resultaat zeer belangrijk, vermits het ons toelaat de 9^e-eeuwse vermeldingen van de « locus » *Ganda*, de agglomeratie dus van dien naam, en o.m. de vermelding van de Vita Bavonis, *te rattacheren aan de vroege vermeldingen* (begin 8^e eeuw) die wij in verband met « Ganda » releveerden, en die waarschijnlijk ook gelden voor de 7^e eeuw en meer

(9) Hoewel de Vita Amandi met betrekking tot « pagus Gandao » reeds spreekt van « incolae loci illius » (ibid., p. 437, r. 1). We steunen hierop niet te zeer, daar we pas verder zullen bewijzen dat het bestaan van een « locus Ganda » mag aangenomen worden.

(10) *Vita Eligii*, MG. S. R. Merov., IV, p. 695, uitg. B. KRUSCH.

Hierover : VAN DER ESSEN, *op. cit.*, pp. 324-336.

(11) M. GIJSSELING, *art. cit.*, p. 48 : « Gand, Gend (nom.), Ganda (dat.) adjectief Gandensis (zijnde oorspronkelijk de localiteit zelf) ».

(12) F. VERCAUTEREN, *Etude sur les civitates de la Belgique seconde* (Acad. roy. Belg. Cl. des Lettres, dl. XXXIII, Brussel, 1934), pp. 350-351.

(13) F. VERCAUTEREN, *op. cit.*, p. 350 : Beauvais, Noyon.

(14) Men heeft in dit « municipium » een pagus-vermelding willen zien (H. VAN WERVEKE, *Kritische Studiën betreffende de Oudste Geschiedenis van de Stad Gent*, Univ. Gent : Werken uitg. Faculteit Wijsbeg. en Letteren : 69^e afl., Antwerpen, Parijs en Amsterdam, 1933, p. 15 en n. 4), doch al was het bestaan van een pagus misschien impliciet begrepen in de kwalificerende opsomming van de Vita Eligii, dan nog heeft de auteur eerst en vooral de « agglomeratie » op het oog gehad, die er misschien het centrum van was en haar naam aan de omliggende gouw gaf, wanneer hij schreef « municipium ». Voor deze bewering steunen we op het gezaghebbende oordeel van Prof. Ganshof, waarvoor hier onze hartelijkste dank.

bepaald voor de tijd waarin we de aankomst van de H. Amandus in het Gentse dienen te plaatsen ¹⁵.

3. Meer betrouwbare en met de Vita Bavonis gelijktijdige gegevens uit de 9^e eeuw, bieden ons de volgende vermeldingen in verband met Ganda :

811. « inde ad Scaldim fluvium veniens *in loco qui Gand vocatur...* » ¹⁶

830. « de monasterio Sancti Bavonis quod situm est iuxta Scaldim in loco Ganda vocato » ¹⁷.

Hieruit mogen we afleiden dat in het begin van de 9e eeuw er in het Gentse, een lokaliteit, een bewoonde plaats bestaat, een agglomeratie, die als dusdanig zeer waarschijnlijk opklimt tot het begin van de 8e eeuw, en waarvan we het bestaan, ons door vroege 8e-eeuwse bronnen vermeld, krachtens het getuigenis van één van hen, waarschijnlijk tot de 7e eeuw mogen doen opklimmen.

In het licht van deze gegevens, menen wij uit de hoger aangehaalde passus ¹⁸ van de Vita Amandi te mogen besluiten, dat, wanneer ca 630-640, de H. Amandus, met het oog op de bekering dezer streek, in het Gentse aankomt, hij zich bij voorkeur zal neergelaten hebben in het (enige) eigenlijke bevolkingscentrum dezer streek, een agglomeratie waarschijnlijk (hoe primitief ook), die de naam « Ganda » droeg en deze naam op de omliggende streek, mogelijks een administratieve « pagus » had overgedragen ¹⁹.

Bovendien, indien we het verhaal van de Vita Amandi c. 14 ²⁰ mogen geloven ²¹, en de verhaalde gebeurtenissen aldaar op het Gentse gebied mogen betrekken ²², dan blijkt Ganda het centrum te zijn van een (waarschijnlijk nog in het beginstadium verkerende) administratieve organisatie van deze streek, hoewel we onmogelijk kunnen uitmaken waar graaf Dotto de « mallus » waarvan in de Vita Amandi c. 14 sprake, mag gehouden hebben ²³.

(15) Datering : E. DE MOREAU, *Saint Amand, le principal évangéliste de la Belgique*, Collection nationale, Brussel, 1942, p. 22.

(16) *Annales regni Francorum* (uitg. F. KURZE, MG. S. Rer. Germ. in usum scholarum, 1895), p. 195.

(17) EINHARD, *Translatio et miracula SS. Marcellini et Petri* (uitg. G. WAITZ, MG. SS. XV), p. 260, r. 17-19.

(18) Zie p. 6.

(19) Taalkundige bevestiging gegeven door M. GIJSSELING, *art. cit.*, passim.

(20) M.G.S. Rer. Merov., V, p. 438, r. 3 en vlg.

(21) Hetgeen we gezien de waarde dezer bron menen te mogen doen, hierbij verwijzend naar de behandeling dezer passage door Prof. Ganshof, in : *Alg. Gesch. Ndl.*, dl. I, p. 277.

(22) Waartoe Prof. GANSHOF, *loc. cit.* geneigd is, alsook Prof. DHONDT in « *De Graven van Gent* » (Hand. Maatsch. Gesc. Oudhk. Gent, Nieuwe reeks, dl. I, 1944), pp. 128-129, hoewel voorzichtigheid geboden blijft (DHONDT, *ibid.*, p. 129, verwijzend naar de opmerkingen van P. ROLLAND, *Les comtes francs à Tournai* (Mons, 1930), pp. 7-9).

(23) Over het rechtstatuut van de grond in en in de omgeving van de locus Ganda, kunnen we ons hier voorlopig in 't geheel niet uitslaten. Zie hierover ons artikel : *Het oudste Domein der St Baafsabdij te Gent*, dat binnenkort verschijnt in het Belg. Tsch. vr. Phil. en Gesch. Nochtans mag alvast worden opgemerkt dat er,

Ons rechtstreeks besluit is dat de auteur van de Vita Bavonis zeer waarschijnlijk te vertrouwen is, wanneer hij Amandus' verblijf in het Gentse, in het « castrum Gandavum » situeert.

Dit punt is van het hoogste belang voor de nu ter sprake komende passages uit dezelfde Vita. Vooraf is echter een uitweiding ver de betekenis van « castrum Gandavum » noodzakelijk.

De localisatie van dit « castrum »²⁴ is na ons voorafgaand onderzoek aan geen twijfel meer onderhevig. Het bevindt zich op of bij de plaats Ganda, die we naast de Schelde moeten situeren²⁵, en met vrij grote nauwkeurigheid aan de samenvloeiing van deze rivier met de rivier de Leie, hetgeen trouwens door de etymologie van de naam Ganda schijnt bevestigd te worden²⁶.

Ten tijde van de redactie van de Vita Bavonis (ca 825) bestond er aldaar een castrum. Ondanks de vroegere studies van Prof. Van Werveke²⁷, menen wij te mogen aannemen dat de auteur van de Vita hiermede op een in zijn tijd bestaande (zij het dan ook primitief aangelegde) versterking doelt²⁸. Of de opsteller daarmede echter bedoelde dat het castrum tevens de agglomeratie Ganda omvatte, ofwel dat dit castrum zich bevond onmiddellijk naast deze agglomeratie, dienen we echter voorlopig in het midden te laten²⁹. Zo ook de vraag vanaf welk ogenblik er van een « castrum » mag gesproken worden.

in latere bronnen, twee domeincomplexen op een koninklijk (ev. grafelijk) bezit worden geacht terug te gaan :

1) de villa Hatingem (St. Pieters-Aaigem) (vermeld als schenking van koning Dagobert (622-639) in 941; zie DDB, p. 128 en F. L. GANSHOF, *Le domaine Gantois de l'abbaye de Saint-Pierre-au-Mont-Blandin à l'époque carolingienne*, Rev. belge de Phil. et d'Hist., XXVI, 1948, p. 1032 en p. 1034);

2) de villa Marka (als villa vermeld in 864, DDB, p. 224), vermeld als « fiscus » in 966 (DDB, p. 229), een gebied omvattend gelegen ten W. van Gent, ten Z. en ten N. van de huidige gemeente Wondelgem, waartoe misschien, oorspronkelijk ook de villa Heccringehem (DDB, a^o 966, p. 229) (de huidige Gentse stadswijk Akkergem) heeft behoord, waarvan de kerk was toegewijd aan de H. Martinus (zie J. DHONDT, *Het Ontstaan van het Vorstendom Vlaanderen*, R.B.P.H., XX (1941), p. 550, n. 4). We hebben dit enkel aangehaald als hypothetisch bewijs dat de Merovingische koning in de 7^e eeuw over steunpunten in het Gentse kan beschikt hebben, m.a.w. dat de mogelijkheid hiervoor niet uitgesloten is. Met het geval van graaf Dotto heeft dit rechtstreeks niets te zien.

(24) Over de algemene betekenis van dit woord, zie F. VERCAUTEREN, *Civitates*, pp. 347, 350-51, 352.

(25) Zie de teksten aangehaald betreffende Ganda, waarin tegelijk van de Schelde wordt gesproken, supra p. 8.

(26) GIJSSELING, *art. cit.*, p. 52.

(27) H. VAN WERVEKE, *Kritische Studiën*, Hoofdstuk I: « Castrum Gandavum », pp. 13-23. Zie verder, p.

(28) Deze opmerkingen danken we aan de vriendelijkheid van Prof. Ganshof, die ons bovendien mondeling verzekerde, dat hij over gegevens beschikt waaruit blijkt dat dit ook nog tot in de 10^e eeuw met het begrip « castrum » het geval was, zie n. 100 op p. 22. Naar Prof. Ganshof ons mededeelde is ook Prof. Van Werveke deze opvatting bijgetreden.

(29) Zie verder, p. 22; Prof. Ganshof in het uitstekende werk « *Over Stadsontwikkeling tussen Loire en Rijn gedurende de Middeleeuwen* » (Antwerpen, 1944), p. 26 en n. 13 localiseert het « castrum » dat wij op p. 22 met de St Baafsabdij

We gaan daarom onmiddellijk over tot de volgende passage in de Vita Bavonis, die ons zal inlichten over het werk van Amandus te Ganda, en waarbij trouwens het « castrum Gandavum » weer ter sprake komt.

In c. 4³⁰ verhaalt de Vita : « In eodem etiam castro indiderat olim antiquitas simulacra nefanda et idola, quae pro Deo illic a populo colebantur. Ibidem vero consistens praefatus Dei pontifex pro nomine Christi omnia fana destruxit, idola contrivit et ad sanctam Christianitatem omnes revocavit. Basilicam autem ibi in honore beati Petri apostoli fecit construi, quam, reliquiis insertis, altissimo Domino consecravit cum magno honore ; in qua... Deo etiam annuente clericorum coenobium in ipso castro honorifice est constructum, ubi... His expletis, in eodem monasterio beatus confessor Bavo plenissima devotione ante oraculum templi Domini se prosternens... »

De handeling die hier wordt verhaald, speelt zich wel degelijk af op de plaats « Ganda », en meer bepaald daar, waar zich ten tijde van de auteur der Vita Bavonis het « castrum Gandavum » bevond. We menen dit zoëven zeer waarschijnlijk te hebben gemaakt, ons hiervoor in de eerste plaats steunend, niet op de Vita Bavonis, doch op onafhankelijke, meer betrouwbare bronnen. Inderdaad plaatst deze passage de verhaalde gebeurtenissen « in eodem castro » waar Amandus, naar alle waarschijnlijkheid, bij zijn oponthoud in het Gentse verbleef. De Vita Bavonis mag dus, tenminste voor wat haar *localisatie-gegevens* betreft reeds worden vertrouwd.

Zullen de verhaalde *feiten* echter geloofwaardig blijken te zijn? In dit opzicht zou inderdaad partijdigheid vanwege de auteur der Vita Bavonis mogen verwacht worden, daar het gaat om de stichting van *zijn* kloostergemeenschap³¹.

Voorlopig geformuleerd leren we uit onze bron dat in het castrum Ganda, op de plaats waar vroeger heidens-godsdienstige praktijken werden beoefend, door de H. Amandus een kerk³² werd gebouwd, welke werd toegewijd aan de H. Apostel Petrus. Bij deze kerk werd een « coenobium » opgericht, bestemd voor een gemeenschap van « clerici »³³. Dit

(9e eeuw) zullen identificeren, op de plaats Ganda, en veronderstelt dat de agglomeratie met dezelfde naam, het « le portus » zich onmiddellijk ten Z. van de abdij uitstreckte. Zie hierover eveneens : F. BLOCKMANS, *De twee opvolgende Gentsche « Portus »*, Annales de la Société d'Emulation de Bruges, LXXXII, 1939, pp. 56-63.

(30) S. Rer. Merov., IV, p. 537, r. 6 vlg. Voor het duidelijk begrip namen we de passage in ons betoog over, eruit latend wat voor het ons gestelde doel niet van essentieel belang is. Zo o.m. het verhaal over de « clericatuur » van Bavo aldaar door Amandus, waarvoor we verwijzen naar P.M. COENS, *art. cit.*

(31) VOET, *art. cit.*, p. 87.

(32) We vertalen « basilica » door kerk, voorlopig, en komen straks (p. 12) op de eigenlijke betekenis hiervan terug.

(33) Gezien hun groot belang voor het resultaat van ons onderzoek, behouden we de latijnse woorden, en omschrijven « coenobium clericorum » als een gemeenschap van clerici, hierbij als natuurlijk veronderstellend dat een materieel gebouw, als onderdak voor deze gemeenschap, door de term « coenobium » wordt geïmpliceerd. Verder, zelfde opm. als noot 32.

« coenobium » wordt verder als « monasterium » aangeduid.

De enige bron die ons met de grootst mogelijke betrouwbaarheid over de werkzaamheid van de H. Amandus, meer bepaald over het materiële aspect zijner geestelijke bedrijvigheid inlicht, is de Vita Amandi. In c. 15³⁴ verhaalt deze bron, hierin onmiddellijk aansluitend bij haar mededelingen over Amandus in het Gentse³⁵ het volgende: « At ubi hoc miraculum longe lateque divulgatum est, statim incolae regionis illius cursu celeri ad eum cucurrerunt, et ut eos faceret christianos, humiliter postulabant. Fana etiam, quae ante adorare consueverant, propriis destruentes manibus, ad virum Dei cultum omnes unanimiter pervenerunt. Nam ubi fana destruebantur, vir Domini Amandus tam ex munificentia regis, quam et de conlata religiosorum virorum religiosarumque feminarum statim monasteria aut ecclesias construebat, verbiq... »

In deze woorden schuilt zonder twijfel enige overdrijving. Deze heeft echter meer betrekking op de manier waarop de auteur ze uitdrukt, dan op de inhoud der verhaalde feiten zelf. Twee zaken echter zijn alvast duidelijk:

1. ten eerste worden de materiële sporen van het door de prediking van Amandus reeds deels overwonnen heidendom vernietigd, en op de plaats zelf, ja op hun vroegere plaats verrijzen voor de christelijke eredienst bestemde gebouwen.

Op het eerste zicht zou men dit gegeven voor een vrome stijlformule vanwege de auteur kunnen houden. Al was zij dit misschien naar de vorm, niettemin bevatte zij een grond van waarheid. Uit de algemene kerkgeschiedenis inderdaad weten wij hoe, in tegenstelling met de christelijke opvattingen in het Oosten, in het Westen het een vaker toegepast middel bij de bekering was, de christelijke eredienst, in sommige van haar materiële aspecten (o.m. de kultusplaats), vast te knopen aan de heidense toestand die vóór de verkondiging van het evangelie op vele plaatsen bestond. Reeds vroeg werd deze prachtige psychologische zet bij het bekeringswerk gebruikt³⁶. Zij werd trouwens tot in de 8^e

(34) MG. S. R. Merov., V, p. 439, r. 14 en vlg.

(35) Zelfs als we voorzichtig moeten zijn bij het betrekken van graaf Dotto op het Gentse, dan blijkt uit het tekstverband duidelijk dat deze passage (c. 15) dan tenminste aansluit bij de in c. 13 (ibid., pp. 436-438) verhaalde gebeurtenissen (Amandus en zijn aankomst te Gent). Het in c. 14 (ibid., pp. 438-39) verhaalde mirakel in verband met graaf Dotto, heeft de auteur van zijn bedoelingen in c. 13 niet afgeleid; de nu in c. 15 verhaalde gebeurtenissen zijn inderdaad de logische voortzetting, en het natuurlijk gevolg van wat voorafgaat. Door dit mirakel nemen de door Amandus (reeds in c. 13 verhaalde) bewerkte bekeringen nog toe, zodat wat volgt in de tekst (c. 15) zelfs een natuurlijke noodzakelijkheid wordt.

(36) L. UEDING, *Geschichte der Klostergründungen der frühen Merovingerzeit* (Historische Studien, Heft 261, Berlijn 1935). Hoewel dit werk slechts de vroegste periode van het West-Europese monnikenwezen (tot ca 600) behandelt, mag dit gegeven, pp. 136-138, eveneens voor de 7^e eeuw als geldend beschouwd worden, al werkte de H. Amandus dan ook meer in een andere, de Ierse, geest dan degene waaruit de in dit werk behandelde kloosters ontstonden. Over deze tegenstelling *ibid.*, p. 134.

eeuw in praktijk gebracht ³⁷.

Essentieel is dit gegeven niet, alhoewel wij nu reeds willen doen opmerken hoe voor dit gedeelte de Vita Amandi komt bevestigen wat wij in Vita Bavonis omtrent dit aspect van Amandus' bedrijvigheid vernamen. De mogelijkheid blijft ook voor laatsgenoemde bron, dat het eveneens een stijlformule geldt.

2. het tweede gegeven van de Vita Amandi is voor ons betoog integendeel van het grootste belang. Hoewel de in aanmerking komende passage, gedeeltelijk ontleend is aan de Vita Martini (« nam ubi fana destruebantur, ..., statim monasteria aut ecclesias construebat »), zal zij, analoog met wat wij voor het eerste gegeven vaststelden, en hier in nog sterkere mate, geen louter ontleende stijlformule zijn. Het heeft immers toch niets verdacht dat een auteur, mogelijks uit gemakzucht, vooral echter omdat het in de literaire procédés van die tijden lag, een gegeven uit een andere literaire bron overneemt, juist wanneer (!) dit in zijn verhaal geschikt voorkwam ³⁸.

We mogen hieruit besluiten dat de H. Amandus, op de plaats waar de Vita Amandi, zonder nochtans expliciet te zijn hieromtrent, alle gebeurtenissen in verband met Amandus' werk in het Gentse situeert (en die we dus met grote waarschijnlijkheid met het 9e eeuwse « Ganda » identificeerden), minstens één « monasterium » en één « ecclesia » heeft opgericht ³⁹.

Een besluit — we trekken er de aandacht op — dat onafhankelijk van de Vita Bavonis werd verkregen !

Eens te meer mogen we dus vertrouwen schenken aan de Vita Bavonis, in zoverre de Vita Amandi haar getuigenis betreffende de oprichting van een « monasterium » en een « ecclesia » in het 7^e eeuwse *Ganda* dekt.

Het is nodig thans dit in algemene zin betrouwbare relaas van de Vita Bavonis zelf, van naderbij te bekijken. Onze 9^e eeuwse auteur bedient zich namelijk van een aantal uitdrukkingen, waarvan de draagwijdte, gezien zijn afstand tot de verhaalde gebeurtenissen, nauwkeurig dient afgewogen. Vooreerst sticht Amandus een « basilica » ⁴⁰. Het werk van Dr. L. Ueding ⁴¹, dat getuigt van een even grondige als uitgebreide kennis der Merovingische bronnen in kerkelijk opzicht, was ons bij deze opheldering behulpzaam ⁴². Hieruit blijkt dat de term « basilica » wel degelijk te onderscheiden is van de term waarmede men in de 6e-7^e

(37) Zie de treffende opmerkingen van P. DE MOREAU, *Saint Amand, le principal évangéliste de la Belgique* (Brussel 1942), p. 52, die o.i. terecht de geloofwaardigheid van deze vaak als « clichés » bestempelde verhalen bevestigt.

(38) VOET, *art. cit.*, p. 83; in dezelfde zin.

(39) De formulering van ons besluit toont aan hoe Dr. Voet ongelijk had de Vita Amandi (*ar. cit.*, pp. 82-83) niet grondiger te onderzoeken. Bij voorzichtige en minutieuze studie levert zij, gesteund door andere bronnen, heel wat waardevolle gegevens !

(40) Over de situering dezer gegevens door de auteur « in castro Gandavo » handelen we voor alle duidelijkheid aan het einde van deze paragraaf.

(41) Zie hoger, p. 11 n. 36.

(42) *Op. cit.*, p. 94 en vlg.

eeuw een klooster wilde aanduiden. Dit schijnt ook de bedoeling te zijn van de auteur van de *Vita Bavonis*, en hoewel hij allerlei toestanden, zoals verder zal blijken, ziet in het perspectief van zijn tijd, kan er moeilijk twijfel over bestaan dat hij met « basilica » eerder een kerkgebouw, misschien van niet al te grote omvang, heeft willen aanduiden. In die zin wordt trouwens « basilica » in teksten uit de Merovingische tijd (vnl. Gregorius van Tours, 6^e eeuw) vaak geplaatst tegenover « ecclesia », dat een kerk van grotere betekenis en/of van grotere omvang schijnt aan te duiden⁴³. Nochtans moet men hier de teksten niet te strikt willen interpreteren, daar ondanks zekere grond-betekeningen, de middellatijnse terminologie zeer vlottend blijft.

Het is hier bovendien de plaats, een tekst te citeren die niet alleen onze veronderstelling betreffende de terminologische waarde van de *Vita Bavonis* komt bevestigen, maar vooral onze waarschijnlijke besluiten nopens de stichting van een « kerk » door de H. Amandus, en wel precies op de plaats die tot in de eerste helft der 9^e eeuw Ganda werd genoemd, een zekere kracht komt bijzetten.

Het gaat hier om een annalistisch gegeven uit de na Grierson's studie zo bekend geworden annalenreeks⁴⁴, en wel om de *Annales Elnonenses*, sub anno 616. Een notitie, geschreven door hand 4°, van het midden der 12e eeuw⁴⁵, geeft : « Dedicatio ecclesie sancti Petri in Gant a sancto Amando ».

Aan criteria der externe kritiek getoetst, zou men geneigd zijn aan deze late notitie alle waarde te ontzeggen. Eén gegeven nochtans achten wij, vanuit het standpunt der interne kritiek dan, van aard om de aanhaling van dit gegeven als versterking van onze reeds bekomen besluiten te wettigen : de grafie « in Gant ». Deze klimt waarschijnlijk tot een veel oudere bron op⁴⁶, en in dat geval moeten we doen opmerken dat de naam Gand of Ganda enkel en alleen werd gebruikt met betrekking tot het gebied rondom de St Baafsabdij gelegen, en dit bovendien slechts tot in het midden der 9^e eeuw. De latere stad Gent die vanaf het einde der 9^e eeuw, alleszins na de inval der Noormannen, ontstond, op een andere plaats van het latere Gentse stadsgebied, werd niet meer Ganda genoemd doch Gandavum⁴⁷. Misschien mag deze notitie dus aanzien

(43) *Op. cit.*, p. 94.

(44) *Les Annales de Saint-Pierre de Gand et de Saint-Amand*. Uitg. Ph. GRIERSON, CRH., Recueil de textes pour servir à l'étude de l'histoire de Belgique, Brusel 1937.

(45) GRIERSON, *op. cit.*, p. 136 r. 16, 28 en noot 2. Voor de datering, bronnen en karakter der *Annales Elnonenses*, zie Grierson's inleiding tot dit werk, *ibid.*, p. LIII en vlg.

(46) De *Annales Elnonenses* zelf bevatten zeer vele gegevens afkomstig uit oudere verloren gegane bronnen, die van vóór de 10^e eeuw kunnen dateren : zie GRIERSON, *loc. cit.* Onthouden wij uit Grierson's inleiding o.m. het mogelijke verband van vele notities met bronnen uit de abdij van Saint-Amand, en ook met bronnen uit de abdij van Saint-Vaast te Atrecht. Dit feit komt inderdaad verder ter sprake, en vormt een argument voor de positieve waardebeoordeling van onze aangehaalde notitie. Zie p. 14 n. 48.

(47) GIJSSSELING, *Etymologie van Gent*, p. 53.

worden als een bevestiging van de door de *Vita Bavonis* verhaalde feiten, o.m. de « consecratio » door Amandus van een « basilica » (in de *Ann. Elnonenses* « ecclesia » genoemd), gewijd aan de H. Petrus, op de plaats Ganda ⁴⁸.

Een analoog gegeven wordt ons aan de hand gedaan door een optekening in het *Chronicon Vedastinum* ⁴⁹: « Hoc tempore monasterium sancti Petri in Ganda a sancto Amando edificatur ». We menen ten gunste van de betrouwbaarheid van dit gegeven in deze 11^e eeuwse bron ⁵⁰, dezelfde opmerkingen als voor het gegeven uit de *Annales Elnonenses* te mogen doen gelden, zowel wat betreft de o.i. typische grafie « in Ganda », als voor wat de oudere bronnen aangaat, die aan deze bron waarschijnlijk ten grondslag liggen, en welke tot de 9^e eeuw kunnen opklimmen ⁵¹.

Blijven onze vroeger bekomen resultaten betreffende de stichting der St. Baafsabdij op de plaats Ganda hun volle en grote waarschijnlijkheid behouden, niettemin mogen wij ook een zekere waarde aan de zo pas aangehaalde, hoewel misschien minder betrouwbare gegevens niet ontkennen waardoor de waarschijnlijkheid van onze besluiten kan versterkt worden.

Meer bepaald menen we, met een zekere graad van waarschijnlijkheid te mogen besluiten, dat de H. Amandus op de plaats die de 9^e eeuwse

(48) *Vita Bavonis*, MG. S.R. Merov., IV, p. 537, r. 9-11. Nog andere argumenten zetten er ons toe aan dit gegeven der *Annales Elnonenses* te vertrouwen, o.m. het voorkomen in een bron van Saint-Amand (Elnone), waar de traditie betreffende Amandus vrij bleef van de dispuuten waarvan zij in latere eeuwen te Gent het voorwerp werd; het voorkomen van dit gegeven in de *Annales Elmarenses*, een bron welke onafhankelijk is van de *Annales Elnonenses* (GRIERSON, *op. cit.*; inleiding); verder het feit dat deze voor de traditie der Sint-Pietersabdij ongelegen komende aantekening in de *Ann. Blandinienses* waarschijnlijk werd geschrapt en vervangen door een voor de Bavelingen vijandige notitie.

Niettemin kan gans onze bewijsvoering worden vernietigd door de mogelijkheid, die inderdaad openblijft, dat dit gegeven der *Ann. Elnonenses* ontleend werd aan de *Vita Bavonis* zelf! Deze opmerking danken we aan Prof. Ganshof. Nochtans blijft het dan toch opvallend dat het *Chron. Vedastinum*, waarvan we het getuigenis verder bespreken, onafhankelijk der *Ann. Elnonenses*, hetzelfde gegeven bevestigt. Het is wel mogelijk dat de *Ann. Elnonenses* dit gegeven danken aan bronnen uit St. Vaast, die dan echter op hun beurt veel betrouwbaarder zijn en waarschijnlijk los staan van elke « Gentse » invloed. Inderdaad de *Ann. Elnonenses* verwerken verschillende gegevens uit de traditie van St. Vaast, en werden gedeeltelijk te St. Vaast opgesteld (GRIERSON, *op. cit.*, p. LIII vlg.).

(49) *Chron. Vedastinum*, MG. SS., XIII, p. 691, r. 32.

(50) Betreffende de datum van deze bron: WATTENBACH-DUEMMLER, *Deutschlands Geschichtsquellen*, 1/7, p. 328.

(51) De bronnen waarop het *Chron. Vedastinum* zeer waarschijnlijk teruggaat, zijn betrouwbaarder dan de traditie van de *Ann. Elnon.*, waarop « Gentse » invloeden niet vreemd kunnen zijn geweest. — Betr. de oudere, wschl. 9^e eeuwse bronnen van het *Chron. Vedastinum*: WATTENBACH-DUEMMLER, *loc. cit.*

Daarenboven weze reeds nu opgemerkt dat in verband met de vroegste abtengeschiedenis der beide Gentse abdijen, het *Chron. Vedast.* gegevens bevat welke bijna zeker naar de St. Baafsabdij wijzen, en trouwens met het hier behandelde gegeven uit ditzelfde *Chronicon* treffende aanknopingspunten bieden. Dit is o.i. eveneens een argument ten gunste van onze zienswijze. Zie verder, p. 49.

auteur der *Vita Bavonis* aanduidt als *castrum Gandavum*⁵², o.m. een « kerk » stichtte, welke was toegewijd aan de hl. Petrus, en dit omstreeks de jaren 630-39.

Op dezelfde plaats verrijst volgens de *Vita Bavonis* een klooster (« clericorum cœnobium in ipso castro est constructum ») of juist gezegd, verrijst een gebouw⁵³, dat bestemd is voor (een gemeenschap van) clerici, en dat aangeduid wordt als cœnobium.

Wat bedoelt onze 9^e eeuwse auteur met dit alles? De tekst laat niet toe het met enige waarschijnlijkheid uit te maken: we staan hier inderdaad voor een 9^e eeuwse woordgebruik, van waaruit zomaar niet op een in de 1^e helft van de 7^e eeuw bestaande toestand te besluiten is⁵⁴. Ook de passages der *Vita Bavonis*, waar over Bavo gesproken wordt in zijn betrekkingen tot een kloostergemeenschap, brengen weinig opheldering. Dat inderdaad de kloostergemeenschap waarover in het verdere verhaal der *Vita* gehandeld wordt, te vereenzelvigen is met de gemeenschap van clerici waarvan de stichting verhaald werd (c. 4) is aan geen twijfel onderhevig. De tekst zegt het duidelijk: « in eodem monasterio beatus confessor Bavo... ». Met deze gemeenschap van clerici is Bavo verder in zeer nauwe betrekkingen⁵⁵. De gemeenschap als geheel duidt de auteur meestal aan met « monasterium »⁵⁶. Slechts tweemaal spreekt hij in dit verband van « cœnobium »⁵⁷, doch dan alleen in de materiële betekenis van « kloostergebouw ».

Nu is het zó dat monasterium een zeer brede betekenis kan hebben⁵⁸, tot zelfs de betekenis van basilica toe⁵⁹. Laten we er trouwens aan herinneren dat we ook uit de *Vita Amandi*⁶⁰ er toe gerechtigd waren te besluiten dat Amandus waarschijnlijk te Ganda één « monasterium » oprichtte. Hoewel het hier het getuigenis geldt van een vroege 8e eeuwse bron die dichter bij de feiten staat, leert ons dit niets, daar de brede

(52) Dit *castrum Gandavum* is, zoals we dus hoger bewezen, met de plaats Ganda gelijk te stellen. Het is de continuïteit doorheen de bronnen der vroege 8^e en vroege 9^e eeuw betreffende de localisatie van Ganda in verband met de activiteit van Amandus in het Gentse, welke ons hoofdargument blijft. Deze localisatie menen we ook te mogen handhaven voor alle latere bronnen, waarvan het getuigenis kan teruggaan op 9^e eeuwse verloren bronnen, wanneer zij spreken van « in Ganda », vermits van de 7^e tot het midden der 9^e eeuw enkel de plaats rond de St. Baafsabdij de naam Ganda draagt, en anderzijds na het einde der 9^e eeuw geen enkele plaats in het Gentse stadsgebied nog als Ganda zal worden aangeduid. Zie supra p. 13 n. 47.

(53) « Constructum » is zeker materieel op te vatten.

(54) VAN DER ESSEN, *op. cit.*, p. 253; VOET, *ara. cit.*, pp. 84-85.

(55) M. COENS, *art. cit.*, pp. 229-230. Voor het kerkelijk aspect dezer betrekkingen verwijzen we eveneens naar dit artikel, gezien de bevoegdheid ter zake van de auteur.

(56) MG. S. R. Merov., IV, p. 537, r. 15; p. 539, r. 3; 539, r. 4; 539, r. 9; p. 540, r. 3; p. 544, r. 28.

(57) *Ibidem*, p. 537, r. 13; p. 545, r. 27.

(58) L. UEDING, *op. cit.*, pp. 102-103.

(59) E. LESNE, *Evêché et abbaye. Les origines du bénéfice ecclésiastique*, Revue de l'hist. de l'Eglise de France, V (1914), p. 20.

(60) Supra p. 12.

betekenis van monasterium zowel een 6e, 7e, 8e als 9e eeuws verschijnsel blijkt te zijn.

We dienen inderdaad de meer concrete gegevens te onderzoeken die onze 9e eeuwse auteur verschaft over de « inhoud » van dit monasterium. In dit verband spreekt hij steeds, en dit zonder uitzondering, over « clerici » of « fratres »⁶¹. Het dient echter opgemerkt dat hij « clerici » slechts gebruikt (tweemaal) nl. wanneer hij de instelling als zodanig wil kenschetsen (cœnobium clericorum ; grex clericorum). De auteur kent het woord « monachi »⁶², doch gebruikt het in verband met het Gentse klooster *nooit*. Dezelfde opmerking voor « coenobitae ».

« Fratres » mag men geenszins alleen gelijkstellen met « monachi », noch in Merovingische, noch in Karolingische teksten⁶³ : men duidde er ook « clerici » mee aan, die van « monachi » te onderscheiden zijn⁶⁴.

Daar ook de benaming « abbas » die aan het hoofd van de te Ganda gestichte gemeenschap gegeven wordt⁶⁵, geen strikt specifieke betekenis heeft, hoewel het natuurlijk ook voor eigenlijke reguliere kloosterabten wordt gebruikt, doch niets slechts voor deze alleen⁶⁶, is ook uit dit gegeven voor de oorspronkelijke 7^e eeuwse toestand niets te besluiten.

Er blijft ons slotsotte niets anders over dan het begrip « clerici » toe te lichten, en na te gaan op welke wijze zijn in gemeenschap leven, zoals de tekst het verhaalt.

Deze gemeenschap eerbiedigt zekere reguliere vormen, waaraan ook Bavo in zekere mate onderworpen is⁶⁷. Waar de auteur deze echter vereenzelvigd met « regula S. Benedicti »⁶⁸ begaat hij een dubbele anachronistische fout : ten eerste was de regel van de H. Benediktus, op het ogenblik dat de verhaalde feiten zich voordoen (ca. 630-639) in onze streken lang niet zo bekend, en bovendien hoort Amandus, hoewel zelf een Aquitaniër, eerder thuis in de Ierse zendelings-traditie, die de regel van de H. Colomanus in ere hield⁶⁹. Ten tweede, mag de term « clerici » niet met « monachi » worden gelijkgesteld : noch in de 7^e en 8^e eeuw⁷⁰, en zeker niet ten tijde van de redactie der Vita Bavonis, toen in beide Gentse kloosters, onder het (leke)-abbatiaat van Eginhard, re-

(61) « Fratres » : S. R. Merov., IV, p. 539, r. 4 ; p. 539, r. 8 ; p. 540, r. 3 ; p. 544, r. 28. — « Clerici », *ibid.*, p. 539, r.13 ; p. 539, r. 1.

(62) *Ibid.*, p. 538, r. 21, 22, 23.

(63) L. UEDING, *op. cit.*, pp. 121-122.

(64) *Ibid.*, p. 122. Dit blijkt ook duidelijk uit de bewijsvoering van Ueding.

(65) S. Rer. Merov., IV, p. 538, r. 34 ; p. 539, r. 9 ; p. 540, r. 5 ; p. 542, r. 22 ; p. 544, r. 28. Waar deze « abbas » als « rector » (p. 539, r. 1) of als « pius pater monasterii » (p. 539, r. 3) wordt gekenschetst, gaat het blijkens de tekst enkel om het begrip « hoofd », zonder specifieke betekenis.

(66) L. UEDING, *op. cit.*, p. 96 vlg.

(67) Dit blijkt duidelijk uit de passages : MG. S. Rer. Merov., IV, p. 540, r. 2 ; p. 542, r. 22 en vlg. — Zie ook M. COENS, *art. cit.*, p. 230.

(68) MG. S. Rer. Merov., IV, p. 539, r. 4-5.

(69) F. L. GANSHOF, *L'église en Belgique au haut moyen âge. A propos d'un livre récent*, RBPH. XX (1941), p. 726.

(70) L. UEDING, *op. cit.*, p. 119 : een zeer typisch geval.

guliere kanunniken verbleven ⁷¹, zodat « clerici » levend volgens de « regula S. Benedicti » in de 7e eeuw, een evident anachronisme is, veroorzaakt door de projectie van gelijktijdige toestanden door de 9^e eeuwse auteur, in de 7^e eeuw.

De resultaten van onze poging om iets meer te weten te komen over het uitzicht en het leven van de gemeenschap te Ganda, door Amandus aldaar in het leven geroepen, zijn dus vrij mager. Een negatief resultaat is niettemin ook een resultaat, en hiermede verantwoordend wij onze lange uitweiding. Het is inderdaad uiterst onzeker dat deze gemeenschap *van bij haar stichting* een eigenlijke monnikengemeenschap, levend volgens een bepaalde vaste regel is geweest. Echter, tot het absoluut tegenovergestelde te besluiten, ware een even grote vergissing. Men mag zich in deze aangelegenheden, zoals men maar al te dikwijls doet ⁷², niet met een absoluut en ongenueanceerd oordeel tevreden stellen. Men moet allerlei mogelijkheden in beschouwing nemen ⁷³.

Zo is het b.v. typisch dat in de Vita Bavonis, de door Amandus gestichte « basilica » nauw in verband gebracht wordt met het « coenobium » der clerici. Inderdaad weten we dat in de 6e eeuw, vaak basilicae met « kloosters » eng verbonden waren ⁷⁴. Het klooster waarvan hier in de Vita Bavonis met betrekking tot de 7^e eeuw sprake, is in de 9^e eeuw toegewijd aan de Hl. Apostel Petrus ⁷⁵, terwijl in onze bron dit enkel van de opgerichte « basilica » wordt gezegd. Dit mag mogelijk een aanwijzing zijn. Bovendien is er ten tijde van het optreden van Amandus, gezien de natuurlijke gesteldheid van de streek ⁷⁶, en het heidense karakter van haar inwoners, nog geen sprake van enige parochiale zielezorg vanwege de bisschoppelijke overheid ⁷⁷. Vermits de activiteit van Amandus te situeren is in een bewoonde agglomeratie, is het zeer goed denkbaar, en zelfs waarschijnlijk dat deze « basilica » dienst doet als eerste « parochiale » ⁷⁸ kerk en dat zij bediend wordt door een groep « clerici », al dan niet levend volgens een welbepaalde regel, gegroepeerd in een aan deze basilica gehecht « coenobium ». Een dergelijke toestand bestond een tijd later te Utrecht ⁷⁹, en werd door Dr. Verbist naar al zijn mogelijke schakeringen gekenschetst.

(71) Hierover: VAN DER ESSEN, *op. cit.*, p. 352-353; GANSHOF, *Eginhard à Gand*, Bulletin der Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, 34e jaargang, 1926, p. 28.

De eerste uitdrukkelijke vermelding van kanunniken in de St. Baafsabdij: 864, Oktober 11 (dipl. van Karel de Kale, uitg. DDB, nr 133, p. 224).

(72) Bv. VOET, *art. cit.*, p. 85; zelfs een autoriteit op dit gebied als E. De Moreau (zie de opmerkingen van prof. Ganshof dienaangaande, hierboven p. 16, n. 69), vertoont deze neiging.

(73) Vgl. F. L. GANSHOF, *Alg. Gesch. Ndl.*, I, pp. 301-302.

(74) L. UEDING, *op. cit.*, pp. 95-96.

(75) DDB, nr 132.

(76) F. L. GANSHOF, *L'église en Belgique*, p. 725 en noot 2.

(77) *Ibidem*, p. 724.

(78) Wij plaatsen de uitdrukking om begrijpelijke redenen tussen aanhalingstekens. Zelfs VOET, *art. cit.*, p. 122 haalt een gelijkaardig voorbeeld aan.

(79) F. VERBIST, *Saint Willibrord*, s.d. (1938), pp. 139-140.

Hoewel wij hier in geen geval besluiten mogen trekken, en ook niet de bedoeling hebben dit te doen, bewijst dit alleszins hoevele mogelijkheden hier open liggen. Wij zullen hier niet verder op ingaan, en het bij deze suggestie's laten. Om te sluiten willen wij er echter op wijzen dat Dr. Voet in zijn vaker aangehaalde studie er toe komt, de vermelde « basilica » en het « cœnobium clericorum », op een door onze bronnen niet te verrechtvaardigen wijze, van elkaar los te maken, om aldus zijn stelling te staven, die ertoe leidt het « clericorum cœnobium » met een monnikengemeenschap op de verder afgelegen Blandijnberg te identificeren ! Dit is op zijn minst een onvoorzichtige werkwijze⁸⁰.

Na deze noodzakelijke uitweiding, zijn we er dus in geslaagd aan te tonen hoe het getuigenis van de Vita Amandi betreffende de stichting door Amandus van een klooster en een kerk in het Gentse, waarschijnlijk te Ganda, door de (betrouwbaar gebleken) gegevens der Vita Bavonis kan geïnterpreteerd en uitgediept worden.

Het lijkt tenslotte haast een overbodige zaak, te bewijzen dat het klooster waarvan wij in de 9^e eeuw voor het eerst het bestaan met alle mogelijke zekerheid vermeld vinden⁸¹ te identificeren is met het « klooster » dat volgens het getuigenis van de Vita Bavonis (hierin gesteund door het getuigenis der Vita Amandi, ons uitgangspunt !) door Amandus « in het Gentse » werd opgericht. Inderdaad de localisatie waartoe wij kwamen⁸² is een doorslaggevens argument ; het behoeft nochtans versterking.

Steeds in hetzelfde klooster, waarvan hoger in de Vita Bavonis sprake⁸³ werd Bavo begraven : « Sepultus namque est vir Dei cum magnifice honore in loco qui dicitur Gandavum castrum, cuius nunc cenobium aperte vocatur Ganda »⁸⁴, waarmede de auteur der Vita Bavonis bedoelt : Bavo werd begraven op de plaats waar in zijn tijd zich het « castrum Gandavum » bevond, welks klooster in zijn tijd Ganda werd geheten. Welnu, een gans onverdachte bron komt dit getuigenis staven : in het immunitetsprivilege van Lodewijk de Vrome voor de St Baafsabdij van 819⁸⁵, luidt het : « ... abba ex monasterio quod dicitur Ganda, quod est situm in pago Bracbatinse, constructum in honore sancti Petri principis apostolorum, ubi etiam sanctus Bavo confessor Christi corpore requiescit ».

Het klooster heeft dus de naam overgenomen van de localiteit waarin het gelegen was, Ganda, precies zoals de latere St Pietersabdij de naam Blandinium droeg naar de verhevenheid waarop zij gebouwd was⁸⁶.

(80) Ook het geval van Sint-Omaars, *art. cit.*, pp. 122-123, mocht dhr. Voet in dit geval wel wat nauwkeuriger bekeken hebben.

(81) Immunitetsdiploma voor St. Baafs van Lod. de Vrome, 819 April 13, uitg. DDB, nr 132.

(82) Zie supra, p. 8, op de plaats Ganda, gelegen aan de samenvloeiing van Schelde en Leie.

(83) MG. S. R. Merov., IV, p. 537, r. 15.

(84) MG. S. R. Merov., IV, p. 545, r. 25-27.

(85) DDB, nr 132.

(86) Immunitetssoorkonde van Lod. de Vrome voor St. Pieters, 815. Juni 2, uitg. DDB, p. 126.

Ons besluit inzake de lokalisatie van het klooster waarvan sprake in de *Vita Bavonis* (en indirect, in de *Vita Amandi*) wordt door dit gegeven van een zo betrouwbare bron bevestigd, en dit sluit reeds de identiteit van beide kloosters in zich.

Dit wordt nog duidelijker bewezen door de vermelding van Bavo's begraafplaats in het klooster. Het kan hier natuurlijk gaan om de relikwieën van Bavo, die inderdaad gemakkelijker het voorwerp zouden kunnen geweest zijn van een *translatio* dan het eigenlijke volledig gebeente van deze heilige. Een *elevatio* van de hl Bavo is mogelijks op bepaalde historische gronden waarschijnlijk te maken, een *translatio* (en wél naar het Ganda-klooster) is eerder onwaarschijnlijk⁸⁷.

We besluiten dan ook dat de *Vita Bavonis* in verband met Bavo's begraafplaats in het klooster waarschijnlijk te vertrouwen is, en komen er tenslotte toe, terloops wijzend op de toewijding aan de hl Petrus van beide kloosters⁸⁸, dat het klooster waar alle gebeurtenissen verhaald in de *Vita Bavonis* zich afspelen, waarschijnlijk te identificeren is met het in de 9^e eeuw bestaande klooster Ganda, dat weldra St Baafs zal worden geheten⁸⁹.

In het bijzonder denken we het stichtingsverhaal dat de *Vita Bavonis* van dit klooster geeft, als waarschijnlijk te mogen aanvaarden.

We besluiten dan ook met een zekere graad van waarschijnlijkheid dat door de H. Amandus zelf⁹⁰, op de plaats Ganda, een kerk werd gesticht, toegewijd aan de hl. Petrus, nauw verbonden met een gemeenschap van « *clerici* » op dezelfde plaats gevestigd, en dat dit complex te vereenzelvigen is met de latere St. Baafsabdij.

Appendix: HET « *CASTRUM GANDAVUM* ».

Na deze voor het verder verloop van ons onderzoek zeer gewichtige conclusie, rest ons nog de uitdrukking « *castrum Gandavum* » op te helderen⁹¹.

(87) VOET, *art. cit.*, p. 105 en n. 67.

(88) Hoewel deze toewijding door de *Vita Bavonis* woordelijk slechts voor de « *basilica* » wordt vermeld, treft het toch dat de immuniteitsoorkonde uitdrukkelijk zegt: « *constructum in honore sancti Petri apostoli* » met betrekking tot het klooster. Dit wordt duidelijk wanneer men, zoals wij hoger deden, een enge band veronderstelt tussen de « *basilica* » en het daarbij behorende « *cenobium* ». Met « beide » kloosters bedoelen wij natuurlijk het klooster waarover de *Vita Bavonis* spreekt, en het Ganda-klooster uit het immuniteitsdiploma van 819.

(89) Vgl. EINHARD, *Epistolae*, Mon. German. Histor., *Epistolae*, V, uitg. K. HAMPE, Berlijn, 1899, nr 55: spreekt van « *ad sanctum Bavonem* » met betrekking tot het Ganda-klooster.

(90) En wel ca 630 of kort daarop. Vgl. voor de bepaling van de datum van Amandus' verblijf in het Gentse, tijdens hetwelk zich de hier behandelde gebeurtenissen voordoen, DE MOREAU, *Saint Amand* (1942), p. 22.

(91) Zie supra, p. 9. Voor de duidelijkheid spreken we voortaan over de « St. Baafsabdij » en laten alle hypothetisch gestelde formuleringen in dit verband achterwege, vermits we nu voldoende waarschijnlijkheid bezitten dat het wel degelijk om de latere St. Baafsabdij gaat, gelegen op de linkerover van de Schelde vlak nabij het punt waar deze rivier de Leie heeft opgenomen, en wel iets ten

Meermaals wordt door de auteur van de *Vita Bavonis* (ca. 825) de Sint-Baafsabdij in het « castrum Gandavum » gesitueerd.

We vestigden er reeds de aandacht op dat het hier klaarblijkelijk een toestand geldt, bestaande ten tijde van de auteur van de *Vita Bavonis* (ca 825). Bovendien zagen we dat het hier een (zij het dan ook primitieve) « versterking » gold.

Prof. Van Werveke⁹² zag reeds in dat de *Vita metrica Amandi*⁹³ een zekere betekenis hechtte aan het « castrum » doch interpreteerde dit woord o.i. ten onrechte als « bevolkingsagglomeratie ». Het is immers duidelijk dat, zo castrum voor Milo, auteur dezer *Vita metrica Amandi*, niet de betekenis van « versterking » zou hebben gehad, hij dit begrip nooit zou hebben verwerkt in een verhaal, hoe dichtertlijk het overigens moge zijn, waarvan een (zij het symbolische) « belegering » het hoofdthema vormt.

Het is aan de hand van het verhaal der *Vita metrica*, welke ongeveer in dezelfde tijd ontstond als de *Vita Bavonis*, dat wij de betekenis van het « castrum » in de *Vita Bavonis* moeten interpreteren, en niet omgekeerd aan onze eigen interpretatie de voorkeur geven boven deze van een gelijktijdige auteur, temeer daar de *Vita metrica Amandi* slechts een poëtische omwerking dezer *Vita Bavonis* is.

Bovendien hecht prof. Van Werveke o.i. een te grote waarde aan de *Suppletio Milonis* wanneer deze *Blandinium* « in castro Gandavo » situeert⁹⁴. Op het eerste zicht is dit inderdaad een bewijs tegen onze interpretatie van castrum. Zo komt het trouwens dat prof. Van Werveke hier geen andere uitweg ziet dan « castrum » weer te geven door de omschrijving « uitgebreider bebouwd geheel ».

De verbinding « *Blandinium in castro Gandavo* » zoals Milo die neerschrijft in zijn *Suppletio Milonis*, is inderdaad moeilijk te verklaren. Zelfs zo men castrum opvat in de betekenis van « bevolkingsagglomeratie », in dit geval het latere Gentse stadsgebied, dan lag *Blandinium* er buiten. Men zou kunnen aanvoeren dat Milo, die te Elnone schrijft, niet zeer goed op de hoogte is van de topografische situatie te Gent,

Zuiden daarvan. We verstaan eronder: het complex gevormd door de « basilica S. Petri » en het « coenobium clericorum » van de *Vita Bavonis*. Indien later (11^e eeuw) er enkel nog van een abdijkerk sprake is die tot 1067 als parochiekerk dienst doet (G. DE CLERCQ, *De kerkelijke instellingen te Gent*, Nederl. Historiebladen, 2^e jg., nr 2, p. 119) dan is daaruit, in tegenstelling met wat Dr. VOET, *art. cit.*, p. 119 meent, niets voor de 7^e eeuwse toestand te besluiten. Tussen beide tijdstippen liggen vele eeuwen, en vooral de inval der Noormannen. Uit de *Vita Bavonis* is trouwens niet noodzakelijk te besluiten tot een verschil tussen de « basilica » en het (MG. R. S. Merov., IV, p. 537, r. 16) vermelde « templum », zoals Dr. VOET, *art. cit.*, p. 119 o.i. ten onrechte meent. Met het « templum » dat Bavo bezoekt, kan trouwens heel goed de « basilica » bedoeld zijn, die waarschijnlijk eng in verband stond met het « coenobium », en dus — loutere hypothese! — in latere eeuwen als parochie-abdijkerk kan gefungeerd hebben. Zie onze uiteenzetting supra p. 17 en G. DE CLERCQ, *art. cit.*, pp. 118-119, in dezelfde zin trouwens.

(92) *Kritische Studien*, p. 16.

(93) Referenties *ibid.*, p. 16, alsook datering dezer bron (845-855).

(94) VAN WERVEKE, *Kritische Studien*, p. 17.

doch hoe dan te verklaren dat hij in zijn voorgaand werk, de *Vita metrica Amandi*, het klooster van de hl. Bavo zo nauw met een versterking verbindt, zoals we zo pas zagen, en enkele tientallen jaren later verkeerdelijk de St Pieters abdij met ditzelfde castrum gaat verbinden ?

De enige verklaring hiervoor, die o.i. de waarheid kan benaderen, is de veronderstelling dat, hoewel Milo wel duidelijk castrum als « versterking » opvat⁹⁵, hij niettemin geen duidelijk beeld heeft van de uitgestrektheid dezer versterking, daar hij de topografische toestanden te Gent niet kent, en bovendien met het « castrum Gandavum » slechts heeft kennis gemaakt langs de *Vita Bavonis* om, waarvan hij het verhaal, naar hij zelf meedeelt⁹⁶, letterlijk heeft omgewerkt in zijn *Vita metrica Amandi*. Wanneer men trouwens de *Vita metrica Amandi* aandachtig leest bemerkt men dat Milo « castrum Gandavum » uit de *Vita Bavonis* wél als versterking heeft verstaan, maar voor het overige slechts vage dichterlijke en nietszeggende aanduidingen hierover weet te geven, daar hij enkel op de *Vita Bavonis* kon steunen die geen nadere aanduidingen over het castrum geeft. Hij kan zich bv. het « castrum Gandavum » hebben voorgesteld naar het model van één der meer zuidelijk gelegen oude « civitates » welke hij waarschijnlijk gekend heeft, bv. Atrecht of Doornik.

Indien we prof. Van Werveke's interpretatie van deze passus uit de *Suppletio Milonis* dan mogen verbeteren, zouden we zijn vertaling van « castrum » als « uitgebreider bebouwd geheel » aanvullen met de volgende bemerking, nl. dat voor Milo « castrum », zoals hij dit woord uit de *Vita Bavonis*, in verband met het Gentse kende, de betekenis had van « versterkt bebouwd geheel, met een min of meer grote uitgebreidheid », zoals men in zijn woongebied, waar men met dit verschijnsel van oudsher vertrouwd was, het waarschijnlijk algemeen begreep.

Zo is het misschien te verklaren dat in Milo's voorstelling ook *Blandinium* een plaats kon vinden in dit Gentse castrum uit de eerste helft der 9^e eeuw. Alleszins komt de besproken passage der *Suppletio Milonis* het getuigenis der *Vita Bavonis* niet meer flagrant tegenspreken, en hoeft de *Vita Bavonis* ook op dit punt niet meer gewantwoord te worden zoals prof. Van Werveke⁹⁷ het met moeite poogt te doen aannemen, wanneer hij als argument de zinsnede naar voren brengt : « Sepultus namque est vir Dei... in loco qui dicitur Gandavum castrum, cuius nunc cenobium aperte vocatur Ganda », waarvan Voet⁹⁸ zeer juist de onwaarschijnlijkheid dat het een interpolatie uit de X^e of XIe eeuw zou zijn, bewezen heeft.

« *Castrum Gandavum* » betekent dus wel degelijk « versterking bij of op de plaats Ganda ». Wij zullen nu de zojuist aangehaalde passage gebruiken, om de vraag op te lossen, die we hoger onbeantwoord dienden

(95) De *Vita metrica Amandi*, zoals hierboven gezegd, is hiervan het meest overtuigende bewijs.

(96) *M. G.*, Poet. lat., III, p. 587, vs 379.

(97) *Kritische Studiën*, pp. 17-18.

(98) *Art. cit.*, p. 85 noot 14.

te laten⁹⁹, nl. of dit castrum betrekking had op de « agglomeratie » zelf van de plaats Ganda, of op iets anders.

In het licht onzer conclusie's betreffende de ligging en de vroegste geschiedenis der Sint-Baafsabdij, mogen we thans zeggen, dat, blijkens het verhaal van de Vita Bavonis, de Sint Baafsabdij (het complex « basilica » - « cenobium », en mogelijk enkele andere bijbehorende gebouwen die zich er onmiddellijk naast in de 9^e eeuw verhieven) als dusdanig, het hoofdbestanddeel uitmaakt van dit « castrum ». Dit is althans ten tijde van de auteur der Vita zeker het geval (ca. 825). De passage « Sepultus namque... » (die dus waarschijnlijk tot de oorspronkelijke redactie van de Vita Bavonis behoort) bevestigt o.i. deze veronderstelling ten volle, wanneer zij zegt « het castrum, waarvan het klooster nu Ganda wordt geheten ». Het klooster is derhalve met dit castrum waarschijnlijk ten nauwste verbonden, zodat er een zeer grote mogelijkheid bestaat, dat met castrum de versterking bedoeld is waarmee het abdijs-complex » is omgeven, of, ons uitdrukkelijk volgens de woorden van Prof. Ganshof, dat de Sint-Baafsabdij in het begin van de 9^e eeuw een versterkte abdij was¹⁰⁰.

(99) Supra, p. 9.

(100) Het feit dat een abdij in de 9^e en 10^e eeuw versterkt was, hoeft geen verwondering te wekken. De Sint-Baafsabdij staat in dit opzicht niet alleen. Prof. Ganshof was zo vriendelijk ons uit zijn documentatie volgende gegevens ter staving van deze bewering, bereidwillig af te staan. We wensen hem hiervoor onze hartelijkste dank te betuigen.

Sint-Vaast: « *castellum* Sancti Vedasti » = de versterkte Sint-Vaastabdij te Atrecht. Ann. Bland. (uitg. Ph. GRIERSON, *Les Annales de Saint-Pierre de Gand*, p. 17 en n. 7), a^o 932.

Saint-Denis: — « et *castellum* in gyro ipsius monasterii... »: Ann. Bertin. (uitg. WAITZ, SS. R. Germ. in us. schol., p. 98) a^o 869. Vgl. LAUER, *Actes de Charles le Simple*, nr 10, p. 15 (a^o 898) = versterking rondom de abdij.

— « specialiter etiam de castello Sancti Dionysii »: Capit. Carisiacense a^o 877 (uitg. BORETIUS-KRAUSE, Capit. II, nr 281, p. 361) c. 27 = versterkte abdij.

— « infra *castellum* eiusdem loci a novo constructum »: Dipl. Karel de Eenvoudige, 898 Febr. 8 (uitg. LAUER, *op. cit.*, nr 10). — Vgl. LEVILLAIN, *Bibl. Ec. Chartes* LXXXVII, 1926, p. 84-85 = versterkte abdij.

— « intra *castrum* vel burgum Sancti Dyonisii »: Dipl. Lod. VI, 1111 (uitg. TARDIF, *Monuments historiques*, nr 347, p. 201) = versterkte agglomeratie; Sancti Dyonisii = abdij en onmiddellijke omgeving.

Vgl. *Ibid.*, *castellum*, dezelfde betekenis: « in burgo seu in *castello* Sancti Dyonisii ».

— « ... ipsa eadem ecclesiae... in *castro* suo... »: Dipl. Lod. VI, 1118, (uitg. TARDIF, *op. cit.*, nr 367, p. 209) = versterkte agglomeratie.

— « ... ita etiam a *castello* suo (= i.e. St. Denis)... »: SUGER, *De rebus in administratione sua gestis*, c. 1 (uitg. A. LECOY DE LA MARCHE, *Œuvres complètes de Suger*, p. 156) = abdij en omliggend stadje.

Saint-Remi (Reims):

— « ... ut in primis *castrum* in quo... sit immune... nullusque intra *eiusdem* girum *castelli*... »: Dipl. Lod. IV, 953 Maart 27, (uitg. P. LAUER, *Recueil des actes de Louis IV*, nr XLIV, p. 99). Vgl. letterlijke overname in Dipl. Lotharius, 955 Jan. 1 (uitg. LOT-HALPHEN, *Actes de Lothaire*, nr IV, p. 9) = versterkte abdij.

— « ... *castrum* in quo idem B. Remigius... cum burgo quod adiacet sibi... »: Dipl. Lod., VII, 1151 (uitg. MARTÈNE-DURAND, *Amplissima Collectio*, I, col.

Wanneer er derhalve in de vroege 9^e eeuwse bronnen sprake is van « Ganda », dan dekt deze gemeenschappelijke naam hoogstwaarschijnlijk twee elementen : de versterkte Sint-Baafsabdij en de agglomeratie er vlak naast gelegen ¹⁰¹.

Hoewel deze feiten strikt genomen bij de 9^e eeuwse geschiedenis der abdij thuishoren, hebben we ze met opzet hier ingelast, ten eerste omdat door onze besluiten betreffende de oudste geschiedenis der Sint-Baafsabdij alle gegevens betreffende dit « castrum » en zijn vermeldingen in de Vita Bavonis, een nog grotere draagkracht verkrijgen, en ten tweede, omdat het niet onmogelijk is dat de versterking van de St Baafsabdij hoger opklimt dan het begin der 9^e eeuw, hoger zelfs dan de tijd der Karolingers, nu bewezen werd dat het ontstaan der latere St Baafsabdij waarschijnlijk in de eerste helft der 7^e eeuw moet geplaatst worden.

815-817) = versterkte abdij, te onderscheiden van de niet-versterkte agglomeratie, welke burgus wordt genoemd.

Cluny: — « ... castrum monasterii » a^o 955 (uitg. BERNARD & BRUEL, *Chartes de Cluny*, nr 980) = versterkte abdij.

Sainte-Croix de Poitiers:

— « ... castrum Sanctae Radegundis urbi contigum... ».

= 10^e eeuw; Richerus, III, 3; uitg. LATOUCHE, II, 3, p. 10.

= versterkte abdij (erin begrepen misschien de onmiddellijke agglomeratie).

Freising (Beieren):

— « ... ecclesiam Frisingas castro moeniis site... ». BITTERAUF, *Traditionen des Hochstifts Freising*, nr 24 (765) = versterkte bisschoppelijke residentie.

Vgl., *ibid.*, nr 38 (770); 62 (773); 65 (774).

nr 46 (772): « ... ecclesiam in Frisingas moeniis site... ».

nr 91 (778): « ... in loco Frisinga moeniis constructam... ».

nr 92 (778).

Vgl. talrijke plaatsen, waar slechts *castrum* voorkomt: nrs 30, 769; 39, 770; 51, 772; 52, 772; 59, 773; 64, 773; 65, 774; 66, 774; 71, 776; 72, 776; 87, 777-783; 89, 778, en: *oppidum*: nr 43, 772; 89, 778; 93, 778-783; 101, 779-783. Vaak: in loco.

Zie over debetekenis en het gebruik van *castrum*, *castellum* en dgl. J. F. VERBRUGGEN, *Note sur le sens des mots castrum, catellum, et quelques autres expressions qui désignent des fortifications*, RBPH, XXVIII (1950), pp. 147-155. Het komt onze uiteenzetting, hoewel eerder onrechtstreeks, bevestigen.

(101) In dezelfde zin: F. L. GANSHOF, *Over Stadsonwikkeling*, p. 26 en n. 13. Deze agglomeratie reveleerde zich, dank zij de baanbrekende studie van F. BLOCKMANS, *De twee opvolgende Genische « portus »*, als een « portus », met een eigen karakter.

§ 4. FLORBERT, EERSTE ABT DER SINT-BAAFSABDIJ

De *gemeenschap van « clerici »*, waarvan wij in de voorgaande paragrafen, met tamelijk grote waarschijnlijkheid, de stichting door de hl Amandus konden vaststellen, en die wij met het later in het begin der 9^e eeuw verschijnende Ganda-klooster konden identificeren, stond onder een zekere leiding.

Welke ook haar kerkelijke structuur was ¹, zij verschijnt ons in de *Vita Bavonis* als een *gemeenschap*, onder leiding van een « rector », een « pater monasterii », die met de titel « abbas » naar zijn functie en waardigheid gekenschetst ².

Wij zagen hoger hoe deze betiteling nog niet noodzakelijk een strikt-specifieke betekenis hoefde te bezitten. Voor het thans te onderzoeken probleem heeft dit trouwens geen belang, en we komen er niet op terug. Op dit ogenblik is het er ons nl. om te doen, na te gaan wie deze titel draagt, wie derhalve mag aanzien worden als het eerste hoofd dier *gemeenschap*.

We raken hiermede één der neteligste problemen in de geschiedenis der twee Gentse abdijen, St Pieters en St Baafs aan ³. O. Holder-Egger in zijn merkwaardig opstel « Zu den Heiligen-Geschichten des Genter St Bavoklosters » ⁴, heeft uitvoerig de strijd belicht die tussen deze abdijen in de 10e en 11e eeuw woedde in verband met hun oudste geschiedenis en hun respectievelijke rijkdommen aan relikwieën. Hieruit blijkt dat vanaf de 10e eeuw de traditie van beide partijen, wegens het groot aantal klaarblijkende of minder in 't oog springende vervalsingen, maar zéér weinig te vertrouwen is. Daar bovendien de St Baafsabdij, wegens haar gering aantal (in die tijd reeds) voorhanden documenten, tegenover de St Pietersabdij de zwakkere was, en tot de meest patente vervalsingen haar toevlucht nam ⁵, kreeg zij, sinds het verschijnen van Holder-Egger's studie, een zó slechte reputatie, dat alle historici die zich met dit probleem inlieten, onbewust a-priori de partij kozen der Sint-Pietersabdij. Van deze houding zullen wij trachten ons verre te houden, voortbouwend op gegevens die door hun datering vóór deze strijd vallen, of er door hun karakter vreemd aan zijn gebleven.

De latere Sint-Baafsabdij, heeft als eerste hoofd, een zekere Florbert gekend. Dit althans is het getuigenis van de *Vita Bavonis*, voorlopig de oudste bron die ons over zijn bestaan inlicht ⁶. In de passage « Ergo

(1) Vgl. de verschillende mogelijkheden, supra, p. 17 aangeduid.

(2) Voor het woordgebruik en de betreffende passages der *Vita Bavonis*, supra p. 16.

(3) Het enige baanbrekend werk op dit gebied werd verricht door Ph. GRIERSON, *The early abbots of St Peter's of Ghent*, Revue Bénédictine, 1936, pp. 129-146. — *The early abbots of St Bavo's of Ghent*, ibidem, 1937, pp. 29-61 en aanvullend, *The translation of the relics of St Amalberga to St Peter's of Ghent*, Revue Bénédictine, 1939, pp. 292-315, passim.

(4) *Historische Aufsätze*, G. WARTZ, pp. 622-665.

(5) Men denke aan de strijd om het graf van Florbert! O. HOLDER-EGGER, *art. cit.*, pp. 638 vlg.

(6) *Vita Bavonis*, MG. S. R. Merov., IV, p. 538, r. 34; p. 540, r. 5.

Allowinus vir Dei reversus ad suprascriptum castrum Gandavum ad venerabilem virem Flobertum abbatem, quem almus pontifex Amandus ibidem constituit super gregem clericorum rectorem», kan er niet aan getwijfeld worden dat de auteur der Vita hem beschouwt als het eerste hoofd zijner abdij.

In het licht van de latere strijd tussen St Baafs en St Pieters, zou men aan de oprechtheid der bedoelingen van deze auteur kunnen twijfelen. Men zou aan een latere interpolatie kunnen denken⁷. Tot nu toe echter menen wij te hebben uitgemaakt, ons uitsluitend steunend op betrouwbare gegevens *buiten* de Vita Bavonis, dat een dergelijke mogelijkheid, voor wat de mededelingen van de auteur nopens de ligging en de stichting der abdij betreft, als onwaarschijnlijk moet worden beschouwd, m.a.w. dat de Vita Bavonis, wat betreft de kern van haar verhaal, waarschijnlijk te betrouwen is. Bovendien is er niets in de tekst dat ons tot de veronderstelling van een interpolatie verplicht.

De vermeldingen immers van abt Florbert in deze Vita, hangen zo nauw en zo natuurlijk samen met wat de auteur over het vroegste leven dier «clerici»-gemeenschap weet te vertellen, dat het al moeilijk aan te nemen is dat de auteur de gegevens betreffende de *abt* die gemeenschap, opzettelijk verkeerd zou voorstellen, terwijl hij naar alle waarschijnlijkheid de waarheid spreekt bij zijn verhaal over de *stichting* van die gemeenschap. Nochtans, het is een kleinigheid voor een latere Baveling (bv. in de eerste helft der 10^e eeuw) eenvoudig een naam te vervangen in het oorspronkelijke handschrift, in dit geval door de naam Florbert. Dit klinkt op zichzelf tamelijk onwaarschijnlijk, nochtans moesten we een meer betrouwbaar gegeven vinden *buiten* de Vita Bavonis, vóórleer we ons vermoeden aangaande de betrouwbaarheid van de Vita ook in deze kwestie, een grote waarschijnlijkheid mogen toekennen.

Dit gegeven nu wordt ons, hoe paradoxaal ook, aan de hand gedaan door een document, dat voor alle vroegere historici die zich met het probleem inlieten⁸, steeds een graag gebruikt argument ten voordele van de prioriteit inzake stichting van de St-Pietersabdij t.a.v. het Sint-Baafsklooster, is geweest: wij bedoelen hier het «Liber Traditionum» der Sint-Pietersabdij⁹.

(7) Vermits de oudste hss. waarin de Vita werd bewaard dateren van het einde der 10^e-begin 11^e eeuw, periode van de strijd der twee abdijen.

Zie supra, p. 3.

(8) Het laatst door VOET. *art. cit.*, pp. 92-95, die zich gedeeltelijk steunt op Grierson's oordeel over de geloofwaardigheid van de «traditie» opgetekend in de Ratio fundationis van het Liber Traditionum der Sint-Pietersabdij, nl. *The early abbots of St Peter's*, pp. 132-134.

(9) Behoudens onze eigen opmerkingen hierna, zie over dit document: E. SABBE, *Etude critique sur le diplôme d'Arnoul 1er, comte de Flandre, pour l'abbaye de Saint-Pierre à Gand* (941, juillet 8). *Etudes d'histoire dédiées à la mémoire de H. Pirenne par ses anciens élèves*. Brussel 1937, pp. 299-330.

A.C.F. KOCH-GIJSSELING, *Het «Fragment» van het tiende-eeuwse Liber Traditionum van de Sint-Pietersabdij te Gent*, BCRH, CXIII (1948), pp. 253-312 en ID., *Diplomata Belgica*, p. 123, nr 49. — Bovendien: A.C.F. KOCH, *Diplomatische studie over de 10e en 11e eeuwse originelen uit de Gentse Sint-Pietersabdij*, DDB, pp. 85-122, passim.

Het is noodzakelijk in dit verband eraan te herinneren, hoe dit document zeer waarschijnlijk werd opgesteld in 941, met de bedoeling vanwege de kloosterlingen der Sint-Pietersabdij, het door graaf Arnulf I te zien gebruiken als basis voor zijn, met behulp van abt Gerard van Brogne, in dat jaar doorgevoerde hervorming der Sint-Pietersabdij.

Aan de hand van gegevens uit het diploma van Arnulf (941 Juli 8)¹⁰, dat deze hervorming bezegelt, heeft Dr Sabbe kunnen aantonen hoe de hervormers wel degelijk van dit Liber Traditionum (waarvan ons het 10^e eeuwse « Fragment » bewaard bleef) hebben gebruik gemaakt¹¹. Aan zijn aandacht ontsnapte evenmin het feit, dat dit document door de Pieterlingen was opgesteld met een meer dan zuiver zakelijke bedoeling¹². Dit wordt ten overvloede bewezen door de opname in het Liber Traditionum van de tekst van de immunitetsoorkunde, aan de Sint-Pietersabdij door Lodewijk de Vrome verleend. Dr. Sabbe schrijft « L'insertion de ce diplôme prouve, à notre avis, que certains promoteurs de la restauration, vraisemblablement l'évêque de Noyon, Transmar, et son entourage, préméditaient une réforme plus radicale et plus saine, qu'elle le fut en réalité par les larges concessions en faveur de l'intégrité de l'autorité comtale sur l'abbaye »¹³.

Deze zelfde geleerde voelde reeds hoe ook het verhalend gedeelte van het Liber Traditionum dat aan het « diplomatische » gedeelte voorafgaat, onder invloed stond van de bedoelingen van de opstellers van dit Liber : « Le LTA débute par la Fundatio, une histoire de l'abbaye depuis sa fondation jusqu'au IXe s., dont le point central est occupé par le récit de la ruine du monastère lors de la guerre entre Charles Martel et Ragenfrid, vers 715, et sa restauration par Eginhard au début du IXe siècle. L'exposé détaillé de la réforme réalisée par Eginhard, au début du siècle précédent dans des circonstances identiques, traçait la tâche des réformateurs du Xe siècle »¹⁴.

Wij hopen zo dadelijk het oordeel van deze geleerde over de Fundatio van het L.T.A. nog meer kracht te kunnen bijzetten.

Wij besluiten alvast, dat het oorspronkelijk werk van de opsteller van het L.T.A., t.t.z. de samenstelling van het geheel en de redactie van de « Ratio foundationis »¹⁵, niet zomaar als betrouwbaar historisch document voor vroeger feiten te gebruiken is, doch dat integendeel aan het « diplomatisch » gedeelte van het L.T.A., waarvoor de opsteller originele documenten gebruikte, en deze min of meer, hetzij in extenso, hetzij

(10) Voor het laatst uitgegeven in DDB, pp. 143-146, nr 53.

(11) SABBE, *art. cit.*, pp. 320-323.

(12) ID., *art. cit.*, p. 320 : « éclairer les réformateurs et faciliter la rédaction du diplôme réorganisant le domaine monastique ».

(13) IDEM, *art. cit.*, p. 321.

(14) IDEM, *art. cit.*, p. 320. L.T.A. = fragment van het 10e eeuwse Liber Traditionum, dat in de 11e eeuw volledig gecopieerd en voortgezet werd.

(15) Waarvan wij verder het zuiver compilerisch, en gedeeltelijk zelfs willekeurig karakter zullen aantonen, *infra*, p. 29.

in notitia-vorm correct weergaf, meer vertrouwen te schenken is ¹⁶.

Het is nu juist uit dit naar de inhoud grotendeels te vertrouwen « diplomatisch » gedeelte van het L.T.A., dat wij ons argument zullen halen, om te bewijzen dat aan de bewering van de Vita Bavonis geloof mag gehecht worden, wanneer zij Florbert noemt als eerste abt van de kloostergemeenschap, die wij met de Sint-Baafsabdij konden identificeren.

Wij vinden er immers een reeks notities ¹⁷, die alle geplaatst worden onder het abbatiaat van Florbert(us). Waarschijnlijk zijn deze notities in het diplomatisch gedeelte van het L.T.A. als betrouwbaar te aanzien. Daarmede is echter nog niet de vraag opgelost tot welke abdij deze Florbert heeft behoord. Zijn voorkomen in deze notities in het L.T.A. der St. Pietersabdij bewijst niet noodzakelijk dat hij de eerste abt van deze abdij zou geweest zijn. Wij weten immers vanuit welk kritisch standpunt wij het L.T.A. gezien de omstandigheden van zijn ontstaan, moeten bekijken. Wanneer wij bovendien het inleidend gedeelte van het L.T.A. zullen bestudeerd hebben en tot een aanvaardbare voorstelling van de vroegste geschiedenis der St. Pietersabdij zullen gekomen zijn ¹⁸, zullen wij in deze kritische houding t.o.v. het opzet van het L.T.A. nog versterkt worden, o.m. wat betreft het voorkomen aldaar der hier besproken notities.

Een verder doorgedreven kritisch onderzoek van deze notities in verband met het eerste grondbezit der St. Baafsabdij heeft er ons tenslotte toe geleid, deze notities op de *St. Baafsabdij* te betrekken. Wij menen erin geslaagd te zijn de abt die in deze notities staat opgetekend als één der in rechte optredende personen, met de eerste abt der St. Baafsabdij vereenzelvigd te hebben ¹⁹.

We menen derhalve — gedeeltelijk op grond van in een ander verband verkregen resultaten, naar dewelke we de lezer verwijzen —, het waarschijnlijk te mogen achten dat de Vita Bavonis de juiste toedracht der feiten weergeeft wanneer zij, zoals wij hoger zagen, Florbert noemt als eerste abt der te Ganda door Amandus opgerichte kloostergemeenschap.

Over Florbert is tenslotte weinig meer geweten. Dat hij, zoals de Vita Bavonis het voorstelt, door Amandus zou zijn aangesteld ²⁰, is mogelijk, doch niet te bewijzen door andere meer betrouwbare inlichtingen ²¹. Dat

(16) Deze opmerking over de betrouwbaarheid van het « diplomatisch » gedeelte steunen wij op de onderzoekingen van Sabbe, Koch, op. cit., vermeld op p. 25.

(17) Wij citeren naar de meest recente uitgave, DDB, p. 134 en 135, nr 35 (42-46). De tussen haakjes geplaatste nummers verwijzen naar de uitgave van het L.T.A., door FAYEN, *Liber Traditionum sancti Petri Blandiniensis*, in *Oorkondenboek der stad Gent*, 2^e reeks, deel I, Gent 1906.

(18) Zie verder pp. 29-46.

(19) De bewijsvoering en de besluiten waarop wij hier steunen hebben wij bijeengebracht in een afzonderlijk artikel: *Kritisch onderzoek over enkele notities uit het Liber Traditionum der St. Pietersabdij in verband met het oudste grondbezit der St. Baafsabdij*, dat wij eerlang in de Handelingen der Kon. Commissie voor Geschiedenis hopen te laten verschijnen.

(20) MG. S. R. Merov., IV, p. 538, r. 33.

(21) Over een gelijkaardige bewering van de opsteller van het L.T.A., DDB, p. 124 en p. 194. notit. nr 35 (42-46), zie ons op p. 8 geciteerd artikel.

hij abt was van de « clerici »-gemeenschap te Ganda toen Bavo ermede in nauwe betrekkingen stond ²² is uit de *Vita Bavonis* zondermeer duidelijk, en in het licht onzer besluiten betreffende Florbert, zeer aannemelijk. Zijn sterfdatum is echter moeilijk te bepalen. De *Vita Bavonis* zegt immers niets over Florbert in verband met Bavo's dood en begraving ²³. Indien tijdens Bavo's contact met de Ganda-gemeenschap, een andere abt Florbert zou hebben opgevolgd, dan is het mogelijk dat de *Vita Bavonis* deze opvolger zou vermeld hebben. Noodzakelijk is dit geenszins; zeker allerminst.

Eén chronologisch houvast bezitten we nochtans: het tijdstip van Bavo's dood, nl. ca 650 ²⁴. Florbert kan als abt Bavo overleefd hebben, en wel meerdere jaren ²⁵. Zijn abbatiaat was mogelijks kort na de stichting der Ganda-gemeenschap begonnen.

Bij deze loutere hypothesen dienen we het te laten, en we kunnen enkel besluiten: Florbert was waarschijnlijk abt van de « clerici »-gemeenschap te Ganda, kort na haar stichting door de H. Amandus (in de jaren volgend op 630 tot 639): hij bleef dit, minstens gedurende een tijd van Amandus' leven (†675/76-79) ²⁶, en misschien tot enkele jaren na de dood van Bavo (ca 650).

(22) M. COENS, *art. cit.*, pp. 229-230.

(23) MG. S. R. Merov., IV, p. 544, r. 21 vlg. Zij vermeldt wel de abt, aan wien Bavo zijn laatste wensen vóór zijn dood te kennen geeft (*ibid.*, r. 28) noemt deze echter niet met name, doch onderscheidt hem evenmin van de abt waarvan sprake tijdens Bavo's verblijf te Ganda, die Florbert is.

(24) KRUSCH, MG. S. R. Merov., IV, p. 530. — M. COENS, *art. cit.*, p. 227, n. 3. — GRIERSON, *Early abbots of St. Bavo's*, p. 39 en n. 3.

(25) Waarschijnlijk was Florbert in 674-75 reeds een tijd gestorven. *Infra*, p. 47 (testament van Amandus, 674-75, waarin Florbert niet voorkomt, doch wel Aldebertus abbas, zijn opvolger).

(26) Zie *infra*, p. 45 betr. de sterfdatum van Amandus.

§ 5. DE TRADITIE DER SINT-PIETERSABDIJ

Het mag opvallend lijken dat wij ons tot nu toe niet hebben ingelaten met de vroegste geschiedenis der latere Sint-Pietersabdij. Wij waren integendeel zo paradoxaal dat wij uit het archief dezer abdij argumenten gingen halen voor onze stelling inzake de vroegste geschiedenis der Sint-Baafsabdij. Nochtans is dit het logische gevolg van onze hoger verantwoorde methode, waarbij wij de bronnen chronologisch naar hun betrouwbaarheid rangschikten¹. Zo komt het dat wij met geen gegevens in aanraking kwamen die ons hadden kunnen inlichten over de vroegste geschiedenis der Sint-Pietersabdij².

Het eerste document dat ons het bestaan zelf van de abdij releveert, is het immunitetsdiploma van Lod. de Vrome (815 Juni 2)³. Over de voor-geschiedenis der abdij bevat het geen gegeven, tenzij dat deze is toegewijd aan de H. Petrus en Paulus⁴.

Een eerste document dat een aanwijzing betreffende de vroegste geschiedenis van Sint-Pieters bevat, is de tussen 855-873 ontstane *Suppletio Milonis*, een bijvoegsel van de ons reeds uit zijn *Vita Metrica Amandi* (845-855) bekende auteur Milo van Elnone, bij de ca 725 ontstane *Vita Amandi prima*. Om bepaalde redenen die verder duidelijk zullen worden, benutten we dit gegeven hier voorlopig niet⁵.

Aldus komen we terecht in de tiende eeuw, en wel bij het « fragment » van het *Liber Traditionum*, waarover we reeds enkele kostbare gegevens verzamelden.

We dienen ons nu in dit verband uitvoerig bezig te houden met het verhalende gedeelte dat dit *Liber Traditionum* inleidt. In de 11^e-eeuwse copij van het LT draagt het de titel « *Ratio foundationis seu aedificationis Blandiniensis coenobii, quod est situm in territorio Gandensi, in loco Blandinium dicto* ». Het is slechts gedeeltelijk in het 10^e-eeuwse LTA

(1) Zelfs wanneer wij het 10^e eeuwse fragment van het *Liber Traditionum* gebruikten, bleven wij aan deze methode trouw. Vermits wij daaruit enkel gegevens haalden die met de grootste waarschijnlijkheid teruggaan op originele oudere documenten (notitiae betr. de aankopen gedaan door Florbert).

(2) De notitiae uit het L.T.A. die misschien tot de vroegste bestaansperiode van Sint-Pieters opklimmen, zijn enkel te gebruiken wanneer wij aan de hand van meer directe gegevens over de eigenlijke « geschiedenis » der abdij, een klaarder beeld van deze vroegste periode zullen gekregen hebben. — Precies dezelfde methode volgden wij voor de Sint-Baafsabdij, met de notitiae aangaande Florbert. Zie *infra*, p. 39.

(3) Bewaard in een getrouwe 10^e eeuwse copij naar het origineel, in het LTA. Uitg. DDB., p. 126.

(4) In tegenstelling met het immunitetsdiploma voor Sint-Baafs (819 April 13, uitg. DDB., p. 222) waarvan de vermelding « *ubi etiam sanctus Bavo...* » bleek een betrouwbaar historisch gegeven te zijn.

(5) *Infra*, p. 42. Over deze bron: zie de inleiding van B. KRUSCH, MG. S. R. Merov., V, p. 406 vlg. — Een ander document dat een « historisch » gegeven bevat, nl. de oorkonde van Karel de Kale voor Sint-Pieters (870 April 13) laten we hier voorlopig buiten beschouwing daar ze op het einde van de 10^e eeuw werd geïnterpoleerd. Zie DDB, p. 141, nr 52.

bewaard, doch het 11^e-eeuwse LT bevat een waarschijnlijk slechts zeer licht gewijzigde copie van het verloren gedeelte ⁶.

Dit verhaal is dus de eigenlijke « Sint-Pieterstraditie ». Op dit document heeft men zo lang gesteund om aan de Sint-Pieters-abdij prioriteit inzake stichtingsdatum, alsook inzake belangrijkheid tegenover Sint-Baafsabdij toe te kennen ⁷. Onze opzoekingen hebben ons verplicht de traditioneel-aanvaarde betrouwbaarheid van dit document te verwerpen en te wijzigen.

We hadden reeds de gelegenheid te wijzen op het feit dat het ganse LTA, dus ook de « Ratio foundationis », een bepaald doel nastreeft. Het moest graaf Arnulf I bij zijn wederopbouw (geestelijk en materieel) van de vervallen kloostergemeenschap, voorlichten. Dit feit alleen reeds rechtvaardigt de veronderstelling van een zekere eenzijdige partijdigheid vanwege de opsteller(s) van dit Liber. De verdere geschiedenis der twee Gentse abdijen in de 9^e en 10^e eeuw bevestigt zulks. Zonder op deze plaats hierop verder te kunnen ingaan, is het ons bij de studie van de 10^e-eeuwse geschiedenis van beide abdijen duidelijk geworden, dat de Sint-Pietersabdij van bepaalde omstandigheden gebruik heeft weten te maken om, ter gelegenheid van de hervormingen van Arnulf I op kerkelijk gebied, de Sint-Baafsabdij, in minder gunstige omstandigheden verkerend, voor te zijn bij de begunstiging die vanwege de graaf met deze hervormingen gepaard ging.

De St. Pietersabdij heeft zich kunnen doen doorgaan als de oudste stichting van de H. Amandus in het Gentse, als de in alle opzichten meest eerbiedwaardige en derhalve bijzondere aandacht verdienende abdij, en heeft hierbij niet gearzeld de waarheid te verdraaien. Hier ligt de eigenlijke oorzaak, naast het vanzelfsprekend gemis aan historisch inzicht bij deze 10^e-eeuwse monniken, van de beroemde strijd die vanaf de 2^e helft der 10^e eeuw tussen deze beide abdijen zou ontbranden, en welke Holder-Egger zo kleurrijk wist voor te stellen.

Hoe de opstellers van het LTA hierbij te werk gingen, leert ons een nauwkeurige lectuur van de Ratio foundationis, waarvan het compilatorisch karakter ⁸, wat betreft het verhaal over de stichting der abdij, opvallend is. Ziehier een ontleding van haar eerste gedeelte.

— « Igitur ab almifrice... sumat initium » : inleiding van het verhaal ; zonder betekenis.

(6) GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 133 en n. 2 en n. 3. SABBE, *art. cit.*, p. 317 en n. 3. Betreffende mogelijke wijzigingen door de copist van het 11^e eeuwse, zie *infra*, p. 35 n. 35.

(7) Het overigens uitstekende artikel van GRIERSON, *The early abbots of St. Peter's*, berust geheel op deze opvatting betreffende de betrouwbaarheid der Ratio Foundationis. Zijn veronderstellingen betreffende de bron van dit stichtingsverhaal (*art. cit.*, p. 133-134), zullen we grondig dienen te wijzigen. Ook het artikel van Dr. VOET, *Over de stichting en vroegste geschiedenis*, berust in laatste instantie op Grierson's veronderstellingen.

(8) Zelfs Grierson wist een deel van de bronnen dezer Ratio Foundationis aan te wijzen (*art. cit.*, p. 133). Een eenvoudige blik op de typografisch-wetenschappelijke weergave van dit verhaal in de uitg. DDB., pp. 123 vlg., geeft een idee van het compilatorisch karakter dezer bron.

- « ... tempore quo sceptrum... Dagobertus... » : ontleend, letterlijk, aan de Vita Wandregisili altera, c. 1 (AA SS Juli V, p. 272).
- « Beatissimus Amandus... predicationis gratia adiit Gandensis castrum territoria » : kan ontleend zijn aan Milo's Vita Amandi⁹ waar uitvoerig over het « castrum » sprake is, of aan de Vita Bavonis¹⁰, die trouwens door Milo voor zijn Vita Metrica werd gebruikt¹¹. De vermelding van het « castrum Gandense », waarvan wij hoger¹² aantoonde dat het enkel met de Sint-Baafsabdij in verband te brengen is, bewijst dat de opsteller van het LTA zich hier eenvoudig van een gegeven heeft meester gemaakt, dat bovendien onmogelijk door de ligging of door de geschiedenis van zijn abdij gerechtvaardigd wordt, en dat bovendien niet tot een eigen historische traditie van de Sint-Pietersabdij behoorde¹³.
- « cuius incolae, deserto factore... astu diaboli decepti... colebant » : verwerkt naar het verhaal van de Vita Amandi prima c. 13¹⁴, waarvan de gedachte zeer getrouw wordt weergegeven.
- « Ubi cum eorum miseriis condolens... pervenisset... dimerserunt » : zeer getrouwe bewerking door de compiler van een passage uit de Vita Amandi prima die dezelfde feiten verhaalt¹⁵.
- « Quae omnia sanctus vir... equanimiter tolerans... in nobis, gloriam » : deels letterlijke, deels getrouw bewerkte overname van een passage uit de Vita Amandi prima, volgend op de onmiddellijk hierboven geciteerde¹⁶.
- Diabolo tandem... triumphato » : overname van een beeld uit Milo's Vita Metrica Amandi, waar Amandus de duivel, verschanst in het Gentse castrum, overwint¹⁷.
- « ... in excelsi montis latere. Est autem... colebatur » : hier staan we voor een persoonlijke gedachte van de compiler, die, op een trouwens opvallend onhandige wijze tracht, de gebeurtenissen, verhaald in de door hem geraadpleegde bronnen, en die in deze bronnen zich wel degelijk afspelen rond de plaats Ganda en het castrum Gandavum aldaar, te betrekken op de geschiedenis van zijn eigen abdij. Het feit dat hij deze eigen fantasie hier inbrengt tussen de eenvoudig gecompileerde passages is wel typisch. Ware gebrek aan historische kennis geen verontschuldiging voor zijn handelwijze, men zou

(9) MG., Poet., III, 586, vss. 315-52.

(10) MG. S. R. Merov., IV, p. 537.

(11) Zie supra, p. 21.

(12) Supra, p. 22.

(13) Zoals wij als besluit van deze ontleding der Ratio Foundationis zullen aantonen.

(14) MG. S. R. Merov., V, p. 436, r. 18 en 19 ; p. 437, r. 1-5.

(15) MG. S. R. Merov., V, p. 437, r. 11-15.

(16) MG. S. R. Merov., V, p. 437, r. 15-18. De evangelietekst uit de Vita Amandi prima, heeft de compiler van het LTA vervangen door een andere tekst uit de Bijbel, nl. Rom. 8, 18.

(17) MG. Poet., III, p. 586, vss. 315-339.

- hem gerust van verregaande kwade trouw mogen beschuldigen¹⁸.
- « *coenobium inibi ob amorem construxit Domini* ». « *Contrivit ergo idolum... locum dedicavit in honore... Petri* » : beide passages komen evident uit de *Vita Bavonis*¹⁹. De uitdrukking « *contrivit idolum* », welke in de M.E. literatuur niet zo verspreid is²⁰ en die hij letterlijk aan de *Vita Bavonis* heeft ontleend, is hiervan een doorslaggevend bewijs. Bovendien schemert de onhandigheid van de compiler hier door, daar de gang van het verhaal onlogisch is, nl. « *construxit coenobium* », vervolgens « *contrivit idolum* » en daarna « *locum dedicavit* », terwijl in feite de volgende moet zijn (schematisch) : *contrivit — construxit — dedicavit*. Het feit dat het oord werd toegewijd aan de H. Petrus gaf onze compiler geen moeilijkheden : hij hoefde enkel de tweede patroon waaraan de Sint-Pietersabdij was toegewijd, de H. Paulus, te verzwijgen²¹.
  - « *cui Blandinium indidit vocabulum* » : weinig gebruikte uitdrukking, overgenomen uit de *Vita Amandi prima*²². De verklaring die de compiler op de betekenis van de naam « *Blandinium* » fantaseert, is te verwaarlozen. Het geeft nochtans een goede kijk op zijn mentaliteit.
  - « *Aggregavit etiam inibi... Benedicti regulam* » : vrij bewerkt naar de *Suppletio Milonis*²³.
  - « *Villas quoque... inpendere studuerant* » : letterlijk overgenomen uit de *Suppletio Milonis*²⁴.
  - « *principi apostolorum Petro donari precepit* » : ingegeven door de partijdigheid van de compiler, zoals de andere passages of gedachten ontleend aan de *Vita Bavonis*.
  - « *atque pignora sanctorum que a Martino papa impetraverat ibi dimisit* » : een gelijkaardig gegeven wordt omstandig verhaald in de *Vita Wandregisili altera*, waaraan onze compiler trouwens de zinswending « *que impetraverat* » ontleent²⁵.

(18) Daar in de *Vita Metrica Amandi* welke hij gebruikte, bovendien Bavo in het verhaal betrokken wordt (*ibid.*, p. 586, r. 351 vlg.), en hij wel moest weten dat Bavo enkel in verband had gestaan met de Sint-Baafsabdij, mogen wij wel aannemen dat hij bewust de waarheid verdraaide, speculerend op de onwetendheid en de goedgelovigheid van degenen in wier handen zijn geschrift bestemd was te geraken. Het feit dat hij voor zijn compilatie bovendien gebruik maakte van de *Vita Bavonis*, laat toe tot deze veronderstelling te besluiten.

(19) MG. S. R. Merov., IV, p. 537, r. 8-13.

(20) Volgens een vriendelijke mededeling van Prof. Ganshof, waarvoor onze hartelijke dank.

(21) Dit procédé zou in het « diplomatisch » gedeelte van het LTA, verder door de opsteller met genoegen worden aangewend, om goederenaanwinsten van St Baafs voor deze van St. Pieters te doen doorgaan. Zie ons op p. 8 geciteerd artikel.

(22) MG. S. R. Merov., V, p. 436, r. 18.

(23) MG. S. R. Merov., V, p. 451, r. 3-4.

(24) MG. S. R. Merov., V, p. 450, r. 6-10.

(25) *Vita Wandregisili altera*, c. 15 (AA SS Juli V, p. 277).

Het schema van het stichtingsverhaal der Ratio foundationis (voor zover de mozaïekachtige compilatie een schema toeliet) is trouwens aan deze bron verwant ²⁶.

Nochtans lijkt het ons zeer waarschijnlijk dat de compiler der Ratio op deze plaats een gegeven heeft verwerkt dat wel degelijk tot een authentieke traditie der Sint-Pietersabdij behoren kan. Daar het gegeven hem hier van pas kwam, heeft de compiler het gebruikt, echter op een (chronologisch) onmogelijke plaats. Op het ogenblik van Amandus' bedrijvigheid te Gent (d.i. ca 630-639) (en op dat ogenblik doelt de compiler inderdaad), kon Amandus onmogelijk van paus Martinus relikwieën ontvangen hebben. Dezes pontificaat begon nl. pas in 649. We zullen zo dadelijk bewijzen dat het gegeven inderdaad juist kan zijn, doch in een ander verband, nl. het verhaal der Ratio betreffende de aanstelling van Johannes, waar de opsteller der Ratio immers *opnieuw* (!) gewag maakt van relikwieën door paus Martinus aan Amandus bezorgd.

We kunnen nu alvast zeggen dat de eerste passage der Ratio betreffende deze relikwieën een duidelijk bewijs te meer is voor de volledige onbetrouwbaarheid van deze bron, tenminste in wat zij mededeelt over de stichting der Sint-Pietersabdij.

De compiler heeft het gegeven over de door Martinus geschonken relikwieën, eenvoudig (en hoe onhandig !) ontdekt, om aan zijn stichtingsverhaal een grotere schijn van waarheid (en van belangrijkheid tevens !) bij te zetten ²⁷.

Dit lijkt ons de enige logische verklaring voor het feit dat de auteur in verband met dit feit, in een zo onhandige herhaling valt.

— « cui etiam prefecit patrem nomine Florbertus, sagacis ingenii virum ». Deze bewering van de auteur der Ratio foundationis zou dus in tegenpraak moeten zijn met ons besluit dat Florbert het eerste hoofd is geweest der latere Sint-Baafsabdij. De latere 10^e en vooral 11^e eeuwse traditie der Sint-Pietersabdij doet hier niets terzake, zij gaat enkel op dit gegeven terug²⁸, dat het eerste is waarbij Florbert wordt genoemd als abt der St. Pietersabdij. Waar kan onze compiler deze naam hebben gevonden ? Enkel en alleen de Vita Bavonis heeft vóór het LTA zijn herinnering bewaard. Aan deze bron moet hij dit gegeven hebben ontnomen ! Zou men dit nog kunnen betwijfelen, na onze ontleding van zijn stichtingsverhaal, waaruit bleek dat de auteur van het LTA werkelijk heeft gebruik gemaakt van de Vita Bavonis, om een stichtingsverhaal in mekaar te zetten, waarvoor hem bijna geen gegevens uit zijn eigen abdij voorlagen ? Zoals wij hoger reeds zegden is het feit dat Florbert voorkomt in het « diplomatisch » gedeelte van het LTA, een argument dat eerder voor Sint-Baafs pleit ²⁹, en dus ten gunste van Sint-Pieters niet in aanmerking komt.

(26) Ibidem, pp. 276-277.

(27) Zie verder, p. 38.

(28) Betreffende deze traditie: HOLDER-EGGER, *art. cit.*, p. 638 vlg.; alsook ons onderzoek betreffende de traditie rondom abt Johannes, *infra*, p. 39.

(29) Zie *supra*, p. 27.

In de grotendeels betrouwbaar gebleken *Vita Bavonis* komt Florbert trouwens voor als hoofd van slechts één gemeenschap. Zou de auteur dezer *Vita* de andere gemeenschap hebben verzwegen? Het is mogelijk, doch onwaarschijnlijk, vermits de gegevens uit de Sint-Pieterstraditie een werkelijk zeer zwak tegenargument zijn in dit opzicht. Er zijn echter nog sterkere argumenten tegen deze bewering van de compilerator der *Ratio foundationis*.

In het stichtingsverhaal van de *Ratio* komt de vermelding van Florbert te midden van gecompileerde gegevens te staan; bovendien is hetgeen de compilerator der *Ratio* over Florbert weet mede te delen werkelijk zeer gering, en bijna zonder betekenis. Dit springt bijzonder in 't oog wanneer men dan het verhaal leest dat de auteur der *Ratio* verder geeft in verband met de aanstelling van abt Johannes. We zullen binnen paar ogenblikken in verband met dit verhaal aantonen hoe het waarschijnlijk een onmogelijkheid is dat Florbert abt van Blandinium zou zijn geweest. Dit zal ons toelaten nog met meer klem het besluit te formuleren dat we hier reeds menen te mogen trekken: de vermelding van Florbert als eerste abt der latere Sint-Pietersabdij, behoort tot het gedeelte der *Ratio foundationis*, dat, in tegenstelling met de volgende gedeelten, een zuiver compilatiewerk is, volledig onbetrouwbaar, en door de auteur der *Ratio foundationis* in mekaar gezet, om aan het ontbreken van een eigen traditie opklimmend hoger dan abt Johannes, te verhelpen. De vermelding van Florbert is zeer waarschijnlijk ontleend aan de *Vita Bavonis*, waarvan de auteur der *Ratio*, met hetzelfde doel, eveneens valselijk gebruik heeft gemaakt om een stichtingsgeschiedenis zijner abdij te « compileren », die de traditie van Sint-Baafs dienaangaande bij het nageslacht voor goed in de schaduw moest stellen, en hierin tot op den huidigen dag ook bij de meeste geleerden is gelukt.

— « *Coeptum est autem hoc opus... Noviomensis anno VII* »: de bewoording van deze « formule » is letterlijk ontleend aan de *Vita Wandregisili altera* c. 14³⁰, die ze zelf ontleende aan de *Gesta abbatum Fontanellensium*³¹. De chronologische gegevens zijn evident vals³² en zijn een uitvinding van de compilerator der *Ratio*. De namen der persoonlijkheden werden evenals de chronologische gegevens door deze laatste, in de ontleende formule vervangen.

Dagobert was hem bekend uit de *Vita Amandi prima*³³. Martinus die reeds voorkwam in deze formule in de *Vita Wandregisili altera*, kon behouden blijven bij de overname, daar de auteur der *Ratio*, Martinus reeds bij zijn stichtingsverhaal betrokken had³⁴. De vermelding van Aicarius (*Acharius*) stond niet in de oorspronkelijke formule der *Vita Wandregi-*

(30) AA SS Juli, V, p. 276.

(31) GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 130.

(32) *Ibidem*, p. 130, n. 6.

(33) MG. S. R. Merov., V, p. 437, r. 8.

(34) GRIERSON's bewering, *art. cit.*, p. 130, dat de compilerator der *Ratio* Martinus kende uit de *Vita Amandi prima* is verkeerd. Over hem spreekt enkel de *Suppletio Milonis* en... de mogelijke authentieke overlevering der St. Pietersabdij. Hierover verder.

sili altera, die trouwens van geen bisschop melding maakt. De auteur der Ratio heeft hem aan de overgenomen formule toegevoegd, daar hij hem, samen met Dagobert, had ontmoet in de Vita Amandi prima.

We staan hier dus weer voor een zuiver « compilerisch » gegeven, zonder enige waarde³⁵.

Hiermede eindigt praktisch het eerste deel der Ratio Foundationis. Op grond van deze ontleding alleen reeds achten wij ons gerechtigd, dit eerste deel der Ratio als volkomen onbetrouwbaar te verwerpen. Daarmede zijn o.i. ook alle vroegere beweringen inzake de vroegste geschiedenis der Sint-Pietersabdij, zoals ze traditioneel door de overgrote meerderheid der geleerden werden aanvaard³⁶ ontzenuwd.

Men mag thans van ons verwachten, gezien we een aanvaardbare voorstelling meenden te kunnen geven van de stichting en de vroegste geschiedenis der Sint-Baafsabdij, dat we ook zouden aanduiden in welke richting dan o.i. de oplossing van het probleem van de stichting der Sint-Pietersabdij dient gezocht.

(35) In dit verband is het interessant op te merken dat de latere chronologische gegevens, bewaard in verband met de stichting der Sint-Pietersabdij, voorkomend in de Annales Elmarenses, sub annis 567, 604, 606, en die waarschijnlijk ook in de verloren 10^e eeuwse Annales Blandinienses (prieores) moeten hebben gestaan, in zeer nauw verband staan met de chronologische gegevens der Ratio foundationis. Vgl. GRIERSON, *art. cit.*, p. 137, n. 6. Deze geleerde plaatste de redactie van het LTA nog omtrent hetzelfde tijdstip als de opstelling der 10^e eeuwse Annales Blandinienses (*art. cit.*, p. 133, en n. 4; pp. 136-138) (nl. n° 944). — Sinds SABBE (*art. cit.*, p. 319) echter met grote waarschijnlijkheid bewees dat het LTA werd opgesteld in 941, dienen we in tegenstelling met Grierson te veronderstellen dat de Annales Blandinienses der 10^e eeuw, waarvoor de door Grierson voorgestelde datum van ontstaan (GRIERSON, *loc. cit.*, en dez., *Les Annales de Saint-Pierre*, introd. en p. 76) mag gehandhaafd blijven, de ons door de Annales Elmarenses bewaarde chronologische gegevens (sub annis 597, 604, 606), hebben berekend naar de foutieve gegevens hun door de Ratio foundationis aan de hand gedaan. — De formule « Coeptum est » kan moeilijk één van de wijzigingen zijn, welke Grierson en Sabbe veronderstelden bij het kopiëren van het LTA in de 11e eeuw, aan de tekst van de (slechts gedeeltelijk bewaarde) 10e eeuwse tekst van de Ratio foundationis, te zijn aangebracht. Inderdaad de zinswending « Supradictus igitur abba Florbertus », die de formule « Coeptum est... » volgt, wijst er op dat tussen de eerste vermelding van Florbert (« cui prefecit... ») en deze tweede, er steeds iets heeft gestaan, en wel de bewuste formule « Coeptum est... », waarschijnlijk met haar chronologische gegevens zoals ze ons uit de 11^e eeuwse copij der Ratio bekend zijn.

Vgl. ook onze redenering betreffende hun overname in de Annales Blandinienses prieores, hierboven. Dit alles is echter in 't geheel niet zeker, en heeft bovendien slechts een ondergeschikt belang.

(36) Hiervoor verwijzen we eenvoudig naar VOET, *art. cit.*, die een volledig overzicht geeft van alle studies die met dit probleem verband houden.

§ 6. STICHTING DER SINT-PIETERSABDIJ

We staan thans zover met ons onderzoek, dat van de vroegste geschiedenis der Sint-Baafsabdij, zoals wij ze hoger hebben uiteengezet, een zeer aannemelijke en waarschijnlijke voorstelling werd gegeven. In tegenstelling daarmede is ons echter de geschiedenis der Sint-Pietersabdij minder duidelijk geworden. Inderdaad heeft men vroeger beweerd¹ dat de latere Sint-Pietersabdij gesticht was door de H. Amandus, omstreeks 630-639, en als eerste hoofd een zekere Florbert heeft gehad, die tegelijkertijd abt zou zijn geweest van een naburige St. Baafsgemeenschap, over wier vroegste geschiedenis de meningen echter uiteenlopend waren². Door deze (deels hypothetische en onbewezen) historische constructie heeft men getracht de tegenstrijdige gegevens van de bronnen, welke ook wij onderzochten³, enigszins met elkaar in overeenstemming te brengen. Naar onze bescheiden mening moet er een betere oplossing bestaan voor dit probleem, dan het voorgestelde compromis.

De twee bronnen der Sint-Pietersabdij welke met de gegevens die we konden bijeenbrengen betreffende Sint-Baafs, in tegenstrijd schijnen te komen, waren de *Suppletio Milonis* (ca 855-873) en het LTA (941). Het is vooral deze laatste bron, welke de oorzaak was van deze verwarring, daar ze voor de Sint-Pietersabdij, in het eerste deel van de *Ratio foundationis*, een stichtingsverhaal geeft waarvan de gelijkenis met de stichtingsgeschiedenis van St. Baafs, zoals wij deze meenden te kunnen afleiden uit betrouwbare en betrouwbaar gebleken bronnen, opvallend is. Men heeft verondersteld dat als bron voor deze *Ratio foundationis*, aan de opsteller van het LTA, een verhalende bron moet hebben voorgelegen, bevattend een stichtingsgeschiedenis alsmede een vroege geschiedenis der abdij, en daterend uit de tijd van Eginhard's *abbatiaat* te Sint-Pieters (ca 815-840)⁴. De bewijsvoering waarop deze veronderstelling werd gesteund, is echter zeer zwak. Het kan zijn dat deze veronderstelling opgaat voor sommige gedeelten der *Ratio foundationis*, zoals we verder⁵ misschien zullen moeten aannemen. Eén ding is ons echter thans volkomen duidelijk, na de ontleding van het eerste deel der *Ratio*: dit gaat zeker *niet* op voor het stichtingsverhaal der *Ratio*, dat enkel en alleen een grove compilatie

(1) GRIERSON, *Early abbots of St. Bavo's*, pp. 37-39, met verwijzing naar andere studies.

(2) GRIERSON, *loc. cit.*, beschouwt Sint-Baafs van bij haar stichting als een abdij; VOET, *art. cit.*, p. 125 komt tot het besluit dat St. Baafs oorspronkelijk een aan St. Pieters ondergeschikte kerk was die zich in het begin der 8^e eeuw tot abdij wist op te werken.

(3) Het betreft hier vnl. de tegenstrijdige beweringen van de *Vita Bavonis* en de *Ratio foundationis*, de enige bronnen welke, elk voor hun abdij een enigszins uitvoerig stichtingsverhaal geven.

(4) GRIERSON, *Early abbots of St. Peter's*, p. 134; gevolgd door VOET, *art. cit.*, p. 92.

(5) Voor wat betreft het verhaal over de aanstelling van Johannes en het relaas over de lotgevallen der abdij onder Karel Martel. Zie verder.

is van gedeeltelijk posterieure bronnen⁶ aan mekaar geregen door de partijdige fantasie van de opsteller van het LTA.

Daarmede vervullen de historische constructies die door vroegere geleerden op deze onbetrouwbare gegevens, betreffende de stichtingsgeschiedenis van Sint-Pieters, werden gebouwd.

Hierdoor komen we echter voor het feit te staan dat een samenhangende stichtingsgeschiedenis voor de Sint-Pietersabdij, ten enenmale niet *rechistreeks* uit andere bronnen op te bouwen is, daar deze (de straks ter sprake komende 9^e-eeuwse *Suppletio Milonis* uitgezonderd) alle posterieur zijn aan het stichtingsverhaal, zoals weergegeven door de *Ratio foundationis*⁷. Nochtans zijn er «aanwijzingen» in een bepaalde richting, welke we in 't kort zullen onderzoeken.

I. Vooreerst is er de *Ratio foundationis* zelf, tenminste in haar tweede gedeelte⁸. In tegenstelling met het eerste gedeelte van dit verhaal, is hier moeilijk een spoor van compilatie uit andere bronnen te ontdekken⁹. Het is een samenhangend logisch geheel, en bovendien zijn de feiten erin verhaald van bijzondere aard. Tenslotte moet het elke aandachtige lezer onmiddellijk opvallen welk een omvangrijke plaats aan dit verhaal in het kader der *Ratio* wordt toegedacht. Deze feiten wekten in ons een bepaald vermoeden op: zou inderdaad achter dit verhaal geen stichtingsgeschiedenis der Sint-Pietersabdij schuil gaan, dat mogelijks tot een authentieke en autochtone Sint-Pieterstraditie behoort?

1) In de bedoeling van de opsteller der *Ratio* gaat het hier om de tweede abt zijner instelling. Doch als we even terugdenken aan de zgn. «eerste» abt en wat over hem door de *Ratio* werd medegedeeld, dan is het toch opvallend welk een bijzondere plaats Johannes, de zgn. «tweede» abt, hier inneemt! We hoeven bovendien slechts even te zien naar wat de *Ratio* ons mededeelt over zijn opvolgers¹⁰ — bitter weinig! — om des te duidelijker te beseffen hoe uitzonderlijk belangrijk de opsteller de geschiedenis van de aanstelling van abt Johannes wel achtte. Waarom toch?

2) De feiten zelf in verband met de aanstelling van Johannes als «abt»¹¹, zijn ook wel zeer bijzonder. Enkele ervan zijn waarschijnlijk juist:

(6) *Nl. de Vita Metrica Amandi* (ca 845-855); *Suppletio Milonis* (ca 855-873); *Vita Wandregisili altera* (9^e eeuw); we bedoelen posterieur aan het abbatiaat van Eginhard.

(7) *Dipl. Arnulf I* (941): DDB, nr 53; *Noticia brevis de fundatione coenobii Blandiniensis*, GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 134; *Annales Blandinienses*, uitg. GRIERSON.

(8) Met tweede gedeelte bedoelen we de passage vanaf «*Cuius obitu destituti...*» tot «*... migravit celorum*».

(9) Misschien vormt het gedeelte: «*ubi etiam Dei omni potentis*» tot «*... incolumes*» hierop een uitzondering. Zie verder, p. 41.

(10) Zie verder, p. 50.

(11) De reden waarom we het woord tussen aanhalingstekens plaatsen zal duidelijk worden bij de uiteenzetting van onze hypothese betreffende de stichting van St. Pieters, *infra*, p. 45.

- a) « ... Amandus, qui ea tempestate... in loco... Elnona... apostoli » (het gezantschap van monniken vraagt Amandus Elnone te verlaten :) « Quod fieri sanctus vir... denegavit... dicens... habitatione ». We weten inderdaad hoe Amandus, vanaf een bepaald ogenblik, zeer waarschijnlijk enkele jaren nà 650 zich terugtrok in zijn voornaamste stichting, Elnone, dat hij van dat ogenblik af, minder gaarne verliet ¹².
- b) « ... filacterium quoque quod a Martino papa impetraverat... » : een filacterium is een klein relikwieschrijn ¹³. Er heeft contact bestaan tussen paus Martinus (649-655) en de hl. Amandus. Dit blijkt duidelijk uit een brief van deze paus aan Amandus, waarvan de tekst door Milo werd overgenomen in zijn reeds vaker geciteerde « Supplementio » op de Vita Amandi prima ¹⁴. Het is een antwoord van de paus op verschillende vragen vanwege Amandus. Het einde van deze brief bevat de volgende merkwaardige passage ¹⁵ : « Reliquias vero sanctorum, de quibus presentium lator nobis ammonuit, dare praecepimus ». Vermits de brief dateert van 649, zijn deze relikwieën nà deze datum in Amandus' handen gekomen, en kan het gegeven van de Ratio foundationis zeer waarschijnlijk op deze (of op een deel dezer) relikwieën betrokken worden. Bij onze ontleding van het eerste gedeelte der Ratio foundationis ¹⁶ zagen wij reeds hoe de auteur voor het stichtingsverhaal van dit gegeven gebruik maakte, echter op een onmogelijke plaats, terwijl wij aanstonds zullen aantonen hoe het gegeven betreffende deze relikwieën *bier* waarschijnlijk *wél* in zijn oorspronkelijk verband werd verwerkt.

II. De overige gegevens, verwerkt in dit Johannes-verhaal der Ratio foundationis, welke we niet onmiddellijk zoals bovenstaande gegevens kunnen controleren, hopen we een bepaalde draagwijdte te kunnen toekennen, nadat we eerst op enkele gegevens uit andere bronnen de aandacht hebben getrokken.

1) Een Johannes behoort tot de ondertekenaars van het testament van Amandus ¹⁷, dat op 17 Juli 674/75 te dateren is. Het is echter opvallend dat Johannes, zeer waarschijnlijk een volgeling en vriend van Amandus, in tegenstelling met andere persoonlijkheden die het document onder-

(12) DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 55.

(13) Berkelbach Van der Sprenkel — Brandt — Ganshof, *Wereldgeschiedenis II* : de plaat tegenover p. 316, geeft een goed idee van een filacterium : Relikwieschrijn van Pepijn van Aquitanië, te Conques, Kerk van St Foy.

(14) MG. S. R. Merov., V, pp. 452-456. Betr. deze brief : B. KRUSCH, *ibid.*, pp. 408, 419-420 ; DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 35 vlg.

(15) MG. S. R. Merov., V, p. 456, r. 15-16.

(16) *Supra*, p. 33.

(17) Betreffende de datum en de echtheid van dit document (uitg. MG. S. R. Merov., V, pp. 483-485) zie KRUSCH, *inleid.*, MG. S. R. Merov., V, pp. 398-399 ; GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 140 en n. 3 ; DE MOREAU, *St Amand* (1942), pp. 63-64.

tekenden ¹⁸, zonder titel wordt vermeld. Amandus echter moet tegenover hem wel enige hiërarchische positie bekleed hebben, vermits de tekst zegt : « rogatus a domno Amando », of, voorzichtiger uitgedrukt : in tegenstelling met de andere ondertekenaars voor wier ondertekening een evidente reden aanwezig is, de enen uit hoofde van hun kerkelijke positie, Baudemundus wegens het feit dat hij het testament opstelde, kan voor Johannes, uit deze tekst alleen, geen reden opgegeven worden waarom hij ondertekende. Niettemin zijn de ondertekenaars geen willekeurig gekozen persoonlijkheden, zodat ook voor Johannes een bijzondere reden mag verondersteld worden.

2) Een notitia uit het LTA ¹⁹ draagt als datering : « temporibus Pip-pini principis et Johanni abba ». Dit gegeven komt zeer waarschijnlijk uit de originele oorkonde die de opsteller van het LTA voor deze notitia gebruikte. Dientengevolge is dit gegeven te dateren : 687-714 ²⁰. Het geldt hier, om chronologische redenen alleen reeds, waarschijnlijk dezelfde Johannes die het testament van Amandus ondertekende. Na 687 wordt hij echter als abt aangeduid, terwijl hij in 674/75 deze titel niet droeg in het testament, en waarschijnlijk evenmin in werkelijkheid, zonet ware hij als abbas naast Bertinus en Aldebertus vermeld geworden in bedoeld testament. Tenslotte betreft deze notitia een schenking aan de onafhankelijke Sint-Pietersabdij, zoals wij in een ander verband menen te hebben bewezen ²¹. Er weze echter reeds opgemerkt dat de Sint-Baafsabdij van haar kant, misschien reeds vóór 687 en of kort daarop, onder het gezag staat van abt Hatta ²².

3) Omtrent de jaren 944-950, werd de Sint-Pietersabdij door velen « Johannismonasterium » genoemd. Deze uitdrukking komt voor in de vervalste oorkonde van bisschop Transmar, waarvan het origineel verloren is (947, Maart) ²³, zoals deze werd opgetekend in het 11^e eeuwse LT. Zij komt ook voor, als aanvulling door een hand der XIVe eeuw, in de vervalste oorkonde van Lodewijk IV van Overzee (950, Aug. 20) ²⁴, eveneens opgenomen in het 11^e eeuwse LT.

Dhr. Koch nu, wist op een behendige manier, o.i. afdoende te bewijzen, dat deze uitdrukking, waarschijnlijk de schriftelijke neerslag van een op dat ogenblik levende traditie, voor het eerst werd pgetekend in een eerste (nu verloren) redactie van de « Sermo de adventu Wandregi-

(18) Over hen, infra p. 48.

(19) DDB, nr 42 (53), p. 135.

(20) Zeer waarschijnlijk is hier de hofmeier Pepijn II bedoeld. Daar het een stuk is afkomstig uit Neustrië, zal de opsteller van de originele oorkonde het zeer waarschijnlijk gedateerd hebben, naar de tijd van de heerschappij van Pepijn II als hofmeier in Neustrië, en dit is na dezes overwinning te Tertry in 687 (*Alg. Gesch. Nederl.*, I, p. 260).

(21) Zie ons op p. 27 geciteerd artikel.

(22) Over Hatta's abbataat te Sint-Baafs, zie verder, p. 49.

(23) FAYEN, *Lib. Trad.*, p. 57, r. 11-12.

(24) *Ibid.*, p. 59, r. 17, b. en *ibid.*, p. 57, n. 1.

sili», daterend van 944²⁵. Deze benaming zou volgens dhr. Koch overgenomen zijn in het origineel van de oorkonde van bisschop Transmar, 947 Maart, waarvan ons enkel de 11^e eeuwse vervalsing overbleef, met de bewuste uitdrukking erin, ten gevolge van een vergetelheid van de 11e eeuwse vervalser. Inderdaad werd zeer waarschijnlijk dezelfde uitdrukking overgenomen in het verloren origineel van de oorkonde van Lod. IV van Overzee, 950 Aug. 20, doch de vervalser van deze oorkonde deed haar uit zijn vervalsing verdwijnen, terwijl hij ze bij zijn vervalsing van de oorkonde van Transmar liet staan. Dit blijkt uit het feit, dat een XIVe eeuwse scribent deze uitdrukking, waarschijnlijk op basis van het thans verloren origineel, terug aan de tekst der 11^e eeuwse vervalsing van de oorkonde van Lod. IV in het LT toevoegde²⁶.

We menen hieruit te mogen besluiten dat in de jaren 944, 947, 950, er in de Sint-Pietersabdij een traditie levend is geweest, die het klooster de naam gaf van «Johannismonasterium». Het is een traditie geweest van korte duur, en die geen wortel heeft geschoten. In de 11^e eeuw werd de benaming vermeden²⁷, vlg. dhr. Koch, om een «misverstand» te voorkomen²⁸. Inderdaad, juist vanaf de 11^e eeuw, concentreerde zich de strijd tussen Sint-Pieters en Sint-Baafs, om Florbert, welke beide abdijen opeisten als hun eerste abt²⁹. Is dit alles niet treffend? Men had kunnen gaan denken dat een zekere Johannes de eerste abt van Sint-Pieters was geweest, en men eiste te St. Pieters toch Florbert op als eerste abt! Inderdaad, het lijkt ons onwaarschijnlijk toe dat de omschrijving «Johannis»-monasterium, in verband dient gebracht met de H. Johannes de Doper, of Johannes de Evangelist. Wel is de eerste kerk in het portus, in de 10e eeuw, toegewijd aan Johannes³⁰, en had de Sint-Pietersabdij over deze St. Janskerk het patronaat, doch dit bewijst nog niets, daar ten eerste een associatie van een zekere Johannes met één der heiligen van dien naam goed denkbaar is, en ten tweede abt Johannes in de 10e eeuwse Annales Blandinienses met het praedicaat «sanctus» werd aangeduid, precies zoals abt Florbert, en in tegenstelling met de andere abten welke als de opvolgers van Johannes werden beschouwd³¹.

Stilzwijgend hebben wij dus reeds de benaming Johannismonasterium in verband gebracht met abt Johannes uit de Ratio fundationis. Inderdaad, beide tradities behoren tot dezelfde periode (941: Ratio fundat.; 944, 947, 950: Johannismonasterium), en zijn waarschijnlijk aan elkaar verwant. Het is mogelijk dat de benaming Johannismonasterium zijn ontstaan

(25) KOCH, *Diplomatische Studie*, pp. 117-119.

(26) Dit is samengevat het resultaat van het onderzoek van dhr. KOCH, *loc. cit.*

(27) Vgl. vervalste oorkonde van Lod. IV, zie noot 24.

(28) *Op. cit.*, p. 119. *Ibid.*, n. 1 berust op een verkeerde interpretatie van Grierson's hypothese betreffende abt Johannes, en mag verwaarloosd worden.

(29) O. HOLDER-EGGER, *op. cit.*, p. 639; KOCH, *Diplomat. Studie*, p. 109.

(30) F. BLOCKMANS, *Het Gentsche Stadspatriciaat tot omstreeks 1302*, Univ. Gent, Werken uitg. Fac. Wijsb. en Letteren, 85e Aflev., Antwerpen - 's-Gravenhage, 1938, p. 108.

(31) GRIERSON, *Annales*, p. 5, a^o 675, e.a.

dankt aan het verhaal der Ratio betreffende Johannes, doch wel waarschijnlijker lijkt het ons in dit opzicht, beide te beschouwen als de neerslag van één authentieke en autochtone Sint-Pieterstraditie.

III. In het licht van deze veronderstelling krijgt het verhaal over de aanstelling van Johannes uit de Ratio foundationis, wel een zeer eigenaardige en bijzondere betekenis ! Wij kunnen ons, na het gezamenlijk overschouwen van al deze gegevens, niet van de indruk ontdoen dat zij alle in éénzelfde richting wijzen, meer nog, dat de eigenlijke historische traditie van de Sint-Pietersabdij, pas een aanvang neemt met Johannes. Blijkt dit niet reeds op 't eerste zicht uit het feit dat de Ratio, juist bij het begin der Johannesepisode, geen zuiver compilatiewerk meer is ?

Dit zou waarschijnlijk impliceren dat de stichting van hetgeen later de Sint-Pietersabdij zal worden, aan de persoon van deze Johannes verbonden is.

Zijn hiervoor aanwijzingen ? Wij zegden reeds deze achter het Johannesverhaal der Ratio te vermoeden. Dit bevat inderdaad gegevens die ons van groter belang toeschijnen dan een gewone abt aanstelling zou verrechtvaardigen.

Vooreerst geeft Amandus aan Johannes een relikwieschrijn mede : nu weten we ³² dat relikwieën steeds werden gebruikt bij stichting van kerken en kloosters.

Bovendien vervolgt het verhaal met de woorden : « que in sepefato adhuc servantur monasterio ; ubi etiam Dei Omnipotentis operante clementia, multi diversa recipiunt sanitatum remedia... Caeci, surdi, muti, claudi... incolomes ». Herinnert deze passage niet wonderwel aan een zinswending der Vita Bavonis ³³ ? Ook daar worden al de opgesomde wonderen in verband gebracht met de relikwieën van een pas ingewijde kerk. Hoe is nu een dergelijke passage echter te verklaren in de Ratio foundationis, waar de bedoeling van de opsteller tenslotte slechts het verhaal van een *abtsopvolging* betreft ?

O.i. niet anders dan door de waarschijnlijke veronderstelling dat de auteur in deze passage het eigenlijke stichtingsverhaal der Sint-Pietersabdij heeft pogen te *verwerken* en deels *om te werken*. Dit was noodzakelijk daar hij, in de eerste paragraaf van zijn verhaal, door compilatiewerk, een stichtingsverhaal had in mekaar gezet, dat kon wedijveren met het hem bekende stichtingsverhaal der naburige Sint-Baafsabdij, en dat vooral de stichting van zijn abdij, *rechtstreeks* tot Amandus zou doen opklimmen ³⁴. Daarom moest hij een authentieke traditie zijner abdij, hetzij mondelinge hetzij op schrift gestelde, die waarschijnlijk betrekking had op haar stichting, omvormen tot een verhaal van de aanstelling van een

(32) DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 39.

(33) MG. S. R. Merov., IV, p. 532, r. 11-13. Hierop was prof. Ganshof zo vriendelijk ons attent te maken. Zie supra p. 37 n. 9.

(34) « Rechtstreeks », in tegenstelling met het Johannes-verhaal, dat *onrechtstreeks* tot Amandus opklimt, zoals verder aangeduid, p. 44.

zgn. « tweede abt », dat echter zijn oorspronkelijke inhoud bleef ver-
raden.

Het oudste gegeven dat ons iets mededeelt over de stichting van Blandinium is de *Suppletio Milonis* (ca 855-873). Dit werk werd door Milo van Elnone opgesteld na zijn *Vita metrica Amandi*, waarin hij het stichtingsverhaal der latere Sint-Baafsabdij had verwerkt³⁵. In c. 1.³⁶ vermeldt Milo een aantal stichtingen, waarover de *Vita Amandi prima* het stilzwijgen bewaart. Het betreft : Blandinium, Marchiennes, Leuze, Ronse, Barisis-au-Bois. Wanneer we deze van naderbij bekijken, moet het ons opvallen dat zij vooreerst niet zeker tot een stichting door Amandus persoonlijk zijn terug te brengen. De geleerden die deze onderzochten hebben hier steeds, en terecht, gearzeld voor enkele van hen van een directe stichting door Amandus te gewagen³⁷. Bovendien vertonen enkele onder hen gemeenschappelijke kenmerken :

1. Blandinium, Leuze, Ronse en Barisis zijn toegewijd aan de hl. Petrus en de hl. Paulus³⁸ ;

2. Ronse en Barisis schijnen eerder kleine stichtingen geweest te zijn, te oordelen naar de termen : *cella* : Ronse, AA SS Febr. I, p. 405 ; *cellula* : Barisis, MG. S. R. Merov., V, p. 450, r. 15.

3. Enkel dezer stichtingen, o.m. Ronse (MG. S. R. Merov., V, p. 450, r. 39-41) ; Barisis (De Moreau, *Hist. de l'Eglise en Belgique*, I, p. 218)³⁹ ; Leuze (*ibid.*, p. 213) schijnen niet altijd een zelfstandige positie te hebben gehad, wat misschien met hun geringer belang in verband mag worden gebracht. Vgl. met de *cella* Torhout, waarvan de stichting later eveneens aan de invloed van Amandus wordt toegeschreven (De Moreau, *St. Amand* (1942), p. 59), die een gelijkaardige geschiedenis kent (De Moreau, *Hist. de l'Eglise en Belgique*, I, p. 213).

Over één dezer stichtingen kan waarschijnlijk meer worden gezegd : het betreft Barisis-au-Bois (dép. Aisne, arr. Laon)⁴⁰. In de twee oorkonden in verband met het domein van deze *cellula* bewaard, wordt niet gezegd dat Amandus deze zelf ter plaatse is komen stichten. Nochtans kan het moeilijk worden betwijfeld dat het hier niettemin om een stichting van Amandus gaat⁴¹. Het is Amandus echter zelf die de *cella*⁴² aan

(35) Zie supra, p. 21.

(36) MG. S. R. Merov., V, p. 450, r. 12 vlg.

(37) F. L. Ganshof, C.-R. van DE MOREAU, *St Amand* (1927), RBPH, VII (1928), p. 238 ; DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 59.

(38) Blandinium : immunitetsdiploma Lod. de Vrome 815 Juni 2 (DDB., p. 126) ; Leuze : MG. S. R. Merov., V, p. 450, n. 3 ; Ronse : *ibid.*, n. 4 ; Barisis : *ibid.*, n. 5.

(39) MG. S. R. Merov., V, p. 451, r. 48-49.

(40) DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 58, p. 61 ; KRUSCH, MG. S. R. Merov., V, inleid., p. 938.

(41) DE MOREAU, *op. cit.*, p. 58 heeft Barisis-au-Bois menen te mogen vereenzelvigen met het in de *Vita Amandi prima* (MG. S. R. Merov., V, p. 445) genoemde Nanto. Dit is echter niet heel zeker, zoals blijkt uit GANSHOF, *art. cit.*, p. 238, die Nant en Barisis naast elkaar vermeldt. I.p.v. op de *Vita Amandi* te steunen, gaan we liever voort op de diplomatische stukken bewaard in verband met Barisis hoewel er ook opmerkingen, althans naar de vorm over te maken zijn

het hoofd waarvan reeds een zekere Andreas door Amandus was gesteld⁴³, met domeinelementen, in 666 begiftigd heeft.

De cellula Barisis-au-Bois waarover de Suppletio Milonis spreekt, werd ca 663 gesticht en is de laatste min of meer directe stichting van Amandus⁴⁴.

Zou het al te gewaagd zijn de overige stichtingen waarover Milo spreekt eveneens tot een periode liggende tussen ca 650-663 te doen opklimmen? De Moreau meent zulks voor Marchiennes, Leuze en Ronse te mogen aanvaarden⁴⁵.

Merken we in dit verband op dat de activiteit van Amandus in het Antwerpse waarschijnlijk eveneens na 650 te plaatsen is⁴⁶.

Tot nog toe hebben alle geleerden Blandinium uit de hier besproken groep stichtingen afgezonderd, hoewel het oudste gegeven betreffende haar stichting pas voorkomt in de Suppletio Milonis (ca 855-873) : zulks deden ze op grond van de veronderstelde betrouwbaarheid der traditie van Sint-Pieters in dit opzicht.

In het licht van ons onderzoek naar de betrouwbaarheid dezer traditie, menen wij Blandinium echter terug te moeten plaatsen temidden van de reeks stichtingen, waarvan het niet zeker is dat ze rechtstreeks door Amandus persoonlijk ter plaatse werden gedaan⁴⁷, en/of wier stichting in een tweede periode van Amandus' activiteit inzake stichtingen te situeren is⁴⁸, tzt na 650.

Wij menen dat hiervoor aanwijzingen zijn, en het is om die reden dat wij over deze stichtingen een ogenblik hebben uitgeweid : niet om ze als argumenten te gebruiken, doch enkel om te suggereren in welke richting de oplossing van het probleem der Blandiniumstichting dient gezocht.

Inderdaad, zo onze uiteenzetting tot hier toe een minder coherent uitzicht had, doordat wij achtereenvolgens allerlei gegevens eenvoudig na elkaar plaatsten, zonder noodzakelijk verband, dan is het omdat wij uit de bronnen zelf geen rechtstreekse argumenten konden halen, doch enkel aanduidingen die ons suggereerden de loutere, hoewel niet onwaarschijnlijke hypothese, welke we hier als besluit weergeven⁴⁹.

De hl. Amandus heeft bij zijn evangelisatiewerk in het Gentse, ca 630-39, zeer waarschijnlijk een kerk en een klooster gesticht ter ere van de hl. Petrus, op de plaats die we waarschijnlijk met Ganda mogen

(GANSBLOF, *art. cit.*, p. 238 ; n. 1 ; DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 58, n. 3).

(42) Vgl. onze opmerkingen over de onvastheid der Vroeg-Middeleeuwse terminologie, *supra*, p. 12. DE MOREAU, *Hist. de l'Eglise en Belgique* I, p. 130, n. 1 ; L. UEDING, *Klostergründungen*, p. 94 vlg.

(43) PARDESSUS, *Diplomata* II, p. 133.

(44) DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 61.

(45) DE MOREAU, *Hist. de l'Eglise en Belgique*, I, p. 131.

(46) DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 30 : de kerk aldaar was eveneens toegewijd aan de hl. Petrus en Paulus.

(47) Marchiennes, Leuze, Ronse.

(48) Het Antwerpse, Barisis-au-Bois.

(49) Men verwachtte hier van ons niet dat wij deze hypothese nog eens met gedetailleerde argumenten zullen staven, wanneer deze reeds ten dele liggen bevat in de vooraf opgesomde aanduidingen.

identificeren. Het is de latere Sint-Baafsabdij. Hij heeft vervolgens deze streken verlaten, en het is in 't geheel niet zeker dat hij hier nogmaals, nadien terugkeerde. Na 650 verblijft hij bij voorkeur in zijn voornaamste stichting, Elnone, dat Amandus' voornaamste centrum is geweest van waaruit hij zijn evangelisatiewerk zowel vóórdien als nadien doorvoerde, hierin begunstigd door een geschikte ligging⁵⁰. Vanaf ca 650 werd dit een apostolisch centrum, daar Amandus er een schaar trouwe volgelingen rondom zich vergaderde. « Il devint très vite un véritable foyer de vie religieuse » schrijft De Moreau⁵¹, en de Vita Amandi prima weet ons mede te delen dat van de « fratres » die Amandus te Elnone had bijeengebracht « plures postea abbates vel honoreficos vidimos viros »⁵². Dit laat aan De Moreau toe, in algemene zin te schrijven : « Autour de lui (= Elnone), s'en allumèrent d'autres, de moindre éclat » en wij menen dit te mogen uitbreiden met de nu volgende veronderstelling.

Vanuit Elnone is Amandus na 650, hoofdzakelijk door tussenkomst van zijn onmiddellijke en vertrouwde volgelingen, waarschijnlijk overgegaan tot een reeks stichtingen, misschien van geringere omvang en belang. Deze initiatieven zijn waarschijnlijk na 650 te plaatsen, wanneer Amandus bovendien Elnone minder gaarne verliet. Terwijl enerzijds Amandus' stichtingen uit zijn « eerste periode » (vóór 650)⁵³, nl. Elnone⁵⁴ en Ganda, toegewijd zijn aan de hl. Petrus, hebben anderzijds de stichtingen die minder rechtstreeks of onrechtstreeks op deze zendeling teruggaan, bijna alle de hl. Petrus en Paulus als patroon.

Als oplossing voor het probleem van de stichting van Blandinium, zetten wij hier dan de hypothese vooruit (die wellicht nooit zal te bewijzen zijn), dat de latere Sint-Pietersabdij een onrechtstreekse stichting zou zijn van Amandus, tot stand gebracht door tussenkomst van zijn trouwe vriend en volgeling Johannes. Dit zou gebeurd zijn na 650 en vóór 674/75⁵⁵. Aan Johannes heeft Amandus de relikwieën mede-

(50) DE MOREAU, *St Amand* (1942), pp. 20-21; stichting van Elnone: Id., *Hist. de l'Eglise en Belgique* I, p. 82.

(51) *Hist. de l'Eglise en Belgique* I, p. 134.

(52) MG. S. R. Merov., V, p. 445, r. 11-12.

(53) Een keerpunt in Amandus' evangelisatiewerk zou dus zijn 3-jarig episcopaat te Maastricht zijn geweest (647-650). Vgl. DE MOREAU, *St Amand* (1942), pp. 31-40. Voor de datum, *ibid.*, p. 35.

(54) Er bestonden 3 kerken te Elnone: H. Martinuskerk: daterend van vóór Amandus' aankomst; H. Petruskerk: voornaamste stichting van Amandus; H. Andreaskerk: daterend uit de laatste periode van zijn leven. Zie DE MOREAU, *Histoire de l'Eglise en Belgique*, I, p. 174.

(55) Na 650: vermits Amandus dan in het bezit kan zijn van de relikwieën hem door Martinus beloofd in dezes brief van 649. Zie supra, p. 38. Vóór 674/75: alsdan verschijnt Johannes in het Testament van Amandus, misschien als drager van een zekere waardigheid. Het is zeer gvaarlijk de mogelijke datums nader te preciseren. Of Barisis-au-Bois (ca 663) de laatste stichting is van Amandus (DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 61) kan onmogelijk met zekerheid worden vastgesteld. Anderzijds dient erop gewezen dat het diploma van Arnulf I voor St Pieters (941 Juli 8, uitg. DDB., nr 53) van de stichting der St Pietersabdij een versie geeft die niet met de Ratio foundationis, door de opsteller van dit diploma nochtans gebruikt, overeenstemt (Et. SABBE, *Critique*, pp. 317-318), waar hij de

gegeven, vereist voor de stichting van een kerk. Hij heeft Johannes aangesteld als hoofd van de nieuwe gemeenschap⁵⁶, die misschien zoals andere stichtingen van dien aard, met de term « cella » mag gekarakteriseerd worden. In geen geval was Johannes echter « abt » van de gemeenschap, wier kerk en/of klooster was toegewijd aan de hl. Petrus en Paulus. Althans niet tijdens het leven van Amandus : het is inderdaad bekend hoe Amandus, waarschijnlijk tot aan zijn dood een zeker gezag heeft bewaard over de door hem opgerichte kerken en kloosters⁵⁷, bovendien hebben we gevallen aangehaald⁵⁸ waar mogelijks gelijkaardige stichtingen ook later nog sporen van een eerder afhankelijke positie hebben bewaard. Dit zou dan verklaren waarom Johannes verschijnt naast andere kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders⁵⁹, echter zonder een titel, in het testament van Amandus (674/75), dat werd opgesteld kort voor dezes dood (waarschijnlijk 676)⁶⁰. Misschien mogen we Johannes, tijdens het leven van Amandus, beschouwen als « prepositus » of « prior » van de te Blandinium gestichte cella, terwijl Amandus in feite de abtswaardigheid hierover zou behouden. Deze toestand zou niet uitzonderlijk zijn : we hoeven slechts te verwijzen naar de *Vita Amandi prima*⁶¹, waar in c. 25 Amandus verschijnt met gezag bekleed t.o.v. de « praepositus monasterii sui »⁶², i.e. Elnone, dus waarschijnlijk als « abt », alsmede naar het geval Barisis-au-Bois, cellula of monasterium, waarvan de eerste « abt » aldaar door Amandus aangesteld, Andreas, later abt wordt van Elnone, terwijl Barisis-au-Bois alsdan een « prioratus » wordt, afhangende van deze abdij⁶³.

Na de dood van Amandus (ca 676) zou Johannes eigenlijk volwaardig abt geworden zijn van de Blandinium-gemeenschap, zodat hij na 687⁶⁴ verschijnt met de titel van abt.

Deze veronderstelling is reeds hypothetisch genoeg dan dat wij het nog zouden wagen ze verder door te drijven. Niettemin schijnt zij ons begiftigd met een zekere graad van waarschijnlijkheid. Zij is alleszins meer in overeenstemming met de gegevens uit de bronnen, dan alle vroe-

stichting van Blandinium door Amandus plaatst onder het episcopaat van Eligius, bisschop van Noyon-Doornik († 661). Dit gegeven schijnt ons nochtans waardeeloos toe : vlg. de vermelding « Martinus anno LXXV post... Petrum » overgenomen uit de *Suppletio Milonis*, MG. S. R. Merov., V, p. 541, r. 6-7, en de vermelding van Dagobert († 639). Niettemin hebben we het gevoel — enkel dat ! — dat de stichting van Blandinium toch enkele jaren vóór 660 is te plaatsen. In dat geval zou de bewering van de Ratio foundationis dat deze gebeurtenissen zich voordoen kort na de dood van Florbert, ttz. enkele tijd na 650 ! juist zijn.

(56) Het dient opgemerkt dat Johannes in het verhaal van de Ratio foundationis geen enkele maal « abt » wordt genoemd.

(57) GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 143 en n. 7.

(58) *Supra*, p. 42.

(59) O.m. de waarschijnlijke abt van Ganda, Aldebertus. Zie verder, p. 47.

(60) DE MOREAU, *St Amand* (1942), p. 65.

(61) MG. S. R. Merov., V, p. 448.

(62) DE MOREAU, *op. cit.*, p. 56.

(63) MG. S. R. Merov., V, p. 450, n. 5. — Cfr. Oorkonde van Amandus voor Barisis : PARDESSUS, *Dipl.* II, p. 133 : « ad opus monachorum suorum ».

(64) Zie *supra*, p. 39.

gere verklaringen die werden gegeven van het ontstaan van Blandinium, en hoeft de bronnen geen geweld aan te doen.

Bovendien wordt hierdoor de verhouding der twee Gentse abdijen, tijdens hun ontstaansperiode en onmiddellijk daarna, minder vaag en klaarder. Zo is bv. de afhankelijkheid van het ene klooster tegenover het andere, waarschijnlijk een ongefundeerde veronderstelling geweest der geleerden. Onze uiteenzetting over de verdere gescheidenis der St. Baafsabdij, na de dood van abt Florbert, zal dit nog duidelijker bewijzen. In dit verband kunnen we reeds mededelen dat de geschiedenis van het primitieve domein der Sint-Pietersabdij te Gent onze hypothese niet kan ontzenuwen⁶⁵.

We hopen door deze lange uiteenzetting onze waarschijnlijke resultaten inzake de vroegste geschiedenis der Sint-Baafsabdij, langs een andere weg, verstevigd te hebben, en bovenal gevrijwaard van alle aanvallen die men, vanuit de traditie der Sint-Pietersabdij, in vroegere studies tegen de traditie der Sint-Baafsabdij heeft ondernomen, of nog in de toekomst zou ondernemen. Bovendien hebben we ons gekweten van een morele schuld, door aan andere vorsers de weg te wijzen voor de oplossing van Blandinium's vroegste geschiedenis, nadat we hiervan de traditionele voorstelling zo grondig hadden moeten afbreken.

(65) Zie ons op p. 27 geciteerd artikel.

§ 7. ABTENLIJST VAN GANDA EN VAN BLANDINIUM
TOT HET BEGIN DER 8e EEUW.

Het belang van deze paragraaf ligt hierin dat we zullen duidelijk maken hoe beide gemeenschappen vanaf hun stichting waarschijnlijk een eigen en afzonderlijke geschiedenis hebben gekend. De laatste grondige studie van dit probleem had immers tot het besluit geleid, dat tot in het begin der 8^e eeuw Sint-Pieters en Sint-Baafs¹ gemeenschappelijke abten hadden gekend².

We hebben met deze opvatting in zoverre afgerekend, dat we menen het waarschijnlijk te hebben gemaakt, dat Florbert hoofd was van een « clericogemeenschap » te Ganda, en alleen hiervan, terwijl de gemeenschap op de Blandinium-heuvel van bij haar stichting onder leiding stond van Johannes.

De mogelijke data voor deze feiten kunnen dit misschien bevestigen :

Florbert is waarschijnlijk ca 650-660 gestorven ; Johannes werd te Blandinium aangesteld waarschijnlijk na 650 en vóór 674/75 ; na deze datum wordt hij bekleed met de waardigheid van abt, en blijft dit zeker tot na 687³.

Indien we nu met enige waarschijnlijkheid vóór 674/75 een abt kunnen vinden voor de onafhankelijke Ganda-gemeenschap, en anderzijds tussen de jaren 674/75 en 687 eveneens een abt voor Ganda kunnen aanwijzen — dan moet onze veronderstelling betreffende de onafhankelijkheid van beide « gemeenschappen » in de tweede helft der 7^e eeuw een grote waarschijnlijkheid verkrijgen.

Wij menen deze beide abten te hebben ontdekt en geïdentificeerd.

Grierson⁴ had reeds melding gemaakt van een zekere abt Adalbertus welke in de 13^e eeuwse bronnen der Sint-Baafsabdij opduikt. Vermits deze Adalbertus in die bronnen voorkomt als de opvolger van Florbert in een vervalste bulle van paus Eugenius welke door de 13^e eeuwse bron in haar tekst werd opgenomen, en anderzijds Grierson zijn stelling trachtte te bewijzen dat St. Baafs dezelfde abten als St. Pieters tot het begin der 8^e eeuw had gekend, veroordeelde hij deze Adalbertus als « a fictitious character ». Hiertegen kan worden ingebracht⁵ dat de naam van deze abt reeds in de 11^e eeuw bekend moet zijn geweest als de (veronderstelde) opvolger van Florbert, daar de zgn. bulle van Eugenius in de 11^e eeuw werd vervalst⁶. Vervolgens is de vermelding in de Annales

(1) We vermijden liever het woord « klooster », gezien dhr. VOET, *art. cit.*, meende bewezen te hebben dat St Baafs oorspronkelijk slechts een afhankelijke « kerk » van Sint-Pieters zou geweest zijn.

(2) GRIERSON, *Early abbots of St Bavo's*, pp. 50-51.

(3) Zie hoger betr. deze data.

(4) *Art. cit.*, p. 39 vlg., alwaar tevens de nodige verwijzingen.

(5) Door Grierson trouwens zelf, *art. cit.*, p. 40 en n. 1 opgemerkt doch als argument niet gebruikt.

(6) O. HOLDER-EGGER, *art. cit.*, p. 638.

Elmarensese a° 648 : « ... bertus Gandensis cenobii »⁷ toch niet van alle belang ontbloomt, vermits ook de notitie onder a° 616 in diezelfde Annalenreeks van een zekere positieve waarde is gebleken⁸ : het gegeven a° 648, dat ongetwijfeld op Adalbertus betrekking heeft, klimt dus mogelijks ook tot een oudere bron op, welke door deze Annales Elmarenses werd gebruikt, en in verband met St. Baafs enkele gegevens bevat die zeker niet te verwerpen zijn, vooral indien ze gesteund worden door andere, nog meer waarschijnlijke gegevens⁹.

Zo is er een nog meer positief gegeven, waaraan Grierson niet heeft gedacht. Een zekere Aldebertus ondertekende als « abbas » in 674/75, samen met andere belangrijke kerkelijke personaliteiten, o.m. Bertinus, abt van Sithiu, het testament van de hl. Amandus¹⁰. De Moreau kon deze abt niet identificeren¹¹. Anderzijds heeft ons onderzoek naar een zekere abt Aldebertus, als hoofd van een ander klooster ca 674/75, geen resultaat opgeleverd¹². Niettemin wijst zijn verschijning in het testament, naast andere kerkelijke vooraanstaanden, o.i. op zijn belangrijke positie ; bovendien is het niet uitgesloten dat zekere banden hem met Amandus verbinden, zoals dit voor Johannes het geval bleek te kunnen zijn. Het ligt derhalve voor de hand, rekening houdend met de latere traditie der St. Baafsabdij, in hem het hoofd der Ganda-gemeenschap te zien op dat ogenblik (ca 674/75).

In de vervalste bulle van Eugenius verschijnt Adalbertus als opvolger van Florbert, en dezès dood waren we geneigd ca 650-660 te plaatsen. Het pontificaat van Eugenius is te dateren : 654-657¹³. Zelfs al is het feit van de verlening ener bulle door Eugenius volledig vals, — al kan een echte bulle verloren gegaan zijn —, dan nog blijft het van belang op te merken dat de latere bronnen Adalbertus als een tijdgenoot van Eugenius doen voorkomen : dit zal wel meer dan een handige vervalsing zijn geweest¹⁴.

In Adalbertus (of Aldebertus) een opvolger te zien van abt Florbert, als abt van Ganda, aangesteld in de vijftiger jaren der 7° eeuw, en dit tot minstens 674/75 lijkt ons derhalve aanvaardbaar.

Er rest ons nu nog de mogelijke opvolgers van Adalbert te vinden, die Ganda zou bestuurd hebben in het laatste kwart der 7° eeuw, op het

(7) Uitg. Grierson, p. 77.

(8) Zie supra, p. 13.

(9) GRIERSON, *Annales*, introd., p. XL.

(10) MG. S. R. Merov., V, p. 485, r. 5. Over dit testament, supra, p. 38.

(11) *St Amand* (1942), p. 64.

(12) Zulk een onderzoek biedt, gezien het hier de 7° eeuw betreft, natuurlijk niet de nodige garanties van volledigheid. Niettemin wegen onze gegevens ten gunste van Aldebertus-abt van Ganda o.i. hiertegen op.

(13) JAFFÉ-WATTENBACH, *Regesta* I, p. 234.

(14) Zoals GRIERSON, *Early abbots of St Bavo's*, p. 40 denkt, die de naam een uitvinding noemt ten dienste van de vervalsing der bulle. Het omgekeerde is o.i. eerder waarschijnlijk : uitvinding van de bulle van Eugenius, daar Adalbertus een vast gegeven was, dat men min of meer chronologisch wist te situeren. Dit in de veronderstelling dat de bulle-verlenging op zichzelf een uitvinding zou zijn, wat nog niet zeker is !

ogenblik dus dat abt Johannes de onafhankelijk geworden Blandinium-gemeenschap leidde.

Wij menen hem te hebben herkend in Hatta, waarover bronnen afkomstig van de Sint-Vaastabdij, die vrij betrouwbaar zijn, ons inlichten.

Het Chronicon Vedastinum, een bron uit ten vroegste de 11^e eeuw¹⁵, die echter hoger in de tijd opklimmende gegevens heeft verwerkt, vermeldt a^o 709¹⁶ « Eodem anno Atta venerabilis abbas monasterii Sancti Vedasti *necnam Sancti Petri in Ganda* 15 Kal. Februarii obiit ». Ganda hoort in deze vorm thuis ten laatste in de eerste helft der 9^e eeuw en heeft betrekking op het gebied rond de latere Sint-Baafsabdij¹⁷. Een monasterium S. Petri aldaar kan gezien de mogelijke oudere, eventueel 9^e eeuwse bronnen van het Chron. Vedastinum, enkel op de St. Baafsabdij betrekking hebben¹⁸.

Grierson benuttigde dit gegeven ten onrechte met betrekking tot de Sint-Pietersabdij¹⁹. Met dit voorbehoud verwijzen we naar de door hem in verband met Hatta's abbatiaat berekende chronologische gegevens. Het begin van Hatta's abbatiaat te Sint-Vaast menen we echter in 682 te moeten plaatsen, daar de definitieve inrichting en dotatie der St Vaastabdij door Diederik III ca 680-685 schijnt te zijn geschied²⁰. Zijn dood valt dan op 18 Januari 703.

Nu is het echter zó, dat de bekende Ratio foundationis uit het LTA, Hatta vermeldt als abt der Sint-Pietersabdij²¹. De formulering in de Ratio foundationis, laat echter duidelijk uitschijnen dat het gegeven rechtstreeks werd ontleend aan de 9^e eeuwse Series abbatum S. Vedasti²², en aangevuld werd door de opsteller van het LTA met de hoger aangehaalde vermelding uit de bron die als basis diende voor het Chronicon Vedastinum (in zijn huidige vorm uit de 11^e eeuw daterend), terwijl het aangegeven jaartal 753 volledig door de compiler van het LTA werd uit de lucht gegrepen. Latere bronnen gaan alle op de (deels indirect bewaarde) Sint-Vaast-gegevens terug²³: we laten ze buiten beschouwing. Aldus vervalt zeer waarschijnlijk de bewering der Ratio foundationis.

Of Hatta echter abt werd der St. Baafsabdij, tegelijk met zijn aan-

(15) WATTENBACH-DUEMLER, *Deutschlands Geschichtsquellen*, I, 7, p. 328.

(16) MG. S. S. XIII, p. 699.

(17) Vgl. supra, p. 13.

(18) Vgl. onze analoge bewijsvoering, supra pp. 13-14.

(19) *Early abbots of St Peter's*, pp. 130-131.

(20) *Dictionn. d'hist. et de géogr. ecclésiastique*, IV, col. 689. — In tegenstelling met GRIERSON, *loc. cit.*, die 679 als aanvangsdatum verkiest, en de regering van Diederik III vanaf 673 laat beginnen.

(21) DDB., p. 125.

(22) MG. SS. XIII, p. 382: « Anno ab incarnatione Domini 689 et anno 7 regni Theoderoci regis Atta coepit regere monasterium S. Vedasti eumque sub suo regimine tenuit annos 20 ».

(23) Aldus de Ann. Bland. a^o 753, Ann. Elnon. a^o 689, uitg. Grierson; en de *Miracula S. Eusebiae* (12^e eeuw), AA SS Maart II, p. 458, c. 4, te vgl. met de *Vita S. Eusebiae* (ca 1000), *ibid.*, p. 454, c. 13.

stelling te Sint-Vaast, is niet uit te maken ²⁴.

Vermits Adalbert nog abt was te St. Baafs in 674/75, en hij nog een aantal jaren nadien kan geleefd hebben, lijkt het aanvaardbaar in Hatta bovendien Adalberts opvolger te zien. Wij krijgen dus voor de abts-opvolging te St. Baafs het volgende beeld :

1. Florbert : 625-640 tot 650-660.
2. Adalbert : 650-660 tot minstens 674/75.
3. Hatta : tot 703.

Deze hypothese lijkt ons waarschijnlijk, en bovendien chronologisch te verantwoorden.

Voor wat de Sint-Pietersabdij aangaat, willen wij ons hier beperken tot een, door ons onderzoek noodzakelijk geworden rechtzetting van Grierson's studie over de vroegste abten dezer instelling.

De Ratio foundationis vermeldt als opvolgers van abt Johannes : Rathadus, Baudemundus, Ferrecus, Hatta. Uitgaande van deze laatste abt, wiens aanstelling hij in 679/682 plaatste, meende Grierson al deze personen te mogen beschouwen als abten der Sint-Pietersabdij, aangesteld tijdens het leven van Amandus ²⁵. Afgezien van het gewrongen beeld dat een dergelijke hypothese geeft, moet ze in verband met onze bevindingen betreffende Hatta waarschijnlijk verworpen worden.

Of overigens de namen Rathadus, Baudemundus, Ferrecus wel authentiek zijn lijkt nu wel zeer twijfelachtig, vermits de auteur der Ratio over hen absoluut niets weet mede te delen, en we bovendien weten hoe hij gegevens die waarschijnlijk niet tot de authentieke traditie zijner abdij behoorden, in zijn verhaal heeft ingeschakeld (Florbert, Hatta).

Merken we nog op dat in de 11^e eeuw Rathadus volledig uit de zgn. abtentradiitie werd geschrapt, en daarmee voorgoed verdween ²⁶. Baudemundus kan authentiek zijn : hij stelde het testament van Amandus op, en werd later mogelijks abt van Blandinium.

Omgekeerd echter kan de auteur der Ratio zijn naam juist aan het testament hebben ontleend.

Men ziet hoe onzeker dit alles is, en we onthouden ons liever van alle hypothesen, vermits de Ratio foundationis ons op zovele punten reeds onbetrouwbaar gebleken is.

Eén ding staat echter vast : minstens in 687, of kort daarop, was Johannes abt van Blandinium ²⁷.

Tenslotte lijkt het verhaal der Ratio foundationis in verband met abt Celestinus zeer aanvaardbaar. Zijn afzetting door Karel Martel en de daarmee gepaard gaande inbeslagneming der goederen van Blandinium stemt overeen met wat we over de politiek van deze hofmeier t.o.v. de

(24) In tegenstelling met GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 131, die zomaar aanneemt dat de benoemingen te St Vaast en te Gent gelijktijdig zouden zijn. De bronnen laten zulke conclusie niet toe.

(25) *Art. cit.*, p. 143.

(26) GRIERSON, *art. cit.*, p. 141.

(27) Zie supra, p. 39.

kerken en hun goederen weten²⁸. De Annales Blandinienses weten bovendien mede te delen dat Celestinus te Ronse stierf²⁹: het was een cella waarvan de stichting eveneens aan Amandus werd toegeschreven³⁰; bovendien staat dit gegeven onafhankelijk van de Ratio foundationis³¹. De grote lijnen van het verhaal behoren dus wel zeer waarschijnlijk tot de authentieke traditie van St. Pieters.

Met de afzetting van Celestinus, waarschijnlijk in 719³² breekt de geschiedenis van Blandinium af, om pas onder Karel de Grote weer enigszins duidelijk te worden.

De 8^e eeuwse geschiedenis van de St. Baafsabdij echter is, ondanks een zeer karig bronnenmateriaal, wel min of meer te reconstrueren. Het belang van deze eeuw in de geschiedenis der Sint-Baafsabdij wordt pas duidelijk in verband met de 9^e eeuwse geschiedenis van beide Gentse abdijen.

We hopen zekere aspecten van die geschiedenis dan ook in een andere studie toe te lichten. Zij behoren niet meer tot wat wij de vroegste geschiedenis der twee abdijen hebben genoemd. Deze eindigt o.i. bij het aanbreken der 8e eeuw.

(28) LESNE, *Histoire de la propriété ecclésiastique*, t. II, fasc. 1, pp. 1-32; GANSHOF, *Tijdperk van de Merowingen*, in: *Alg. Gesch. Ndl.*, I, pp. 262-263; DE MOREAU, *Histoire de l'Eglise en Belgique*, I, p. 204 vlg.

(29) Uitg. Grierson, p. 8, a^o 765.

(30) Zie hoger, p. 42.

(31) GRIERSON, *Early abbots of St Peter's*, p. 134.

(32) Voor de datum: GRIERSON, *art. cit.*, p. 145 en n. 1, en Th. BREYSIG, *Jahrbücher des fränkischen Reiches. Die Zeit Karl Martells*, pp. 31-32.